

Димка Митева

ЛЕКСИЧКИ И
ЛЕКСИКОГРАФСКИ
ПРИЛОЗИ

Скопје 1995

Едиција: ЛИНГВИСТИКА

кн. 4

* * *

Р е ц е н з е н т и

Тодор Димитровски

Маринко Митков

* * *

Издавачки совет

Д-р Томе Саздов, редовен професор на Филолошкиот
факултет во Скопје (претседател)

Тодор Димитровски, научен советник

Д-р Виолета Пирузе-Тасевска, доцент на Филолошкиот
факултет во Скопје

М-р Маринко Митков, научен соработник на
Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во
Скопје

Снежана Клинчарова, новинар на Македонската
телевизија

* * *

З а и з д а в а ч о т

Зоран Митев,

директор на „Струм-Скоп“

На син ми Зоран

Излегувањето на оваа книга го помогна
„ЈАКА“ – Радовиш
Издавачот „Струм-Скоп“ срдечно благодари.

ПРЕДГОВОР

Во оваа книга објавувам, за првпат, неколку статии за одделни зборови што често се среќаваат во македонската јазична практика, печат, радио, телевизија и др. (*бука, бучава, ѓужва, даџа* и *даџум, доблесџ, маџазин, маџацин* и др.).

Луѓето различно се однесуваат кон нив. Едни ги употребуваат, други ги одбегнуваат. Тоа е разбирливо, зашто и покрај тоа што има изданија како Речник на македонскиот јазик во 3 тома (којшто има, покрај другото, во голема мера и нормативен карактер), Правописен речник (во рамките на Правописот на македонскиот јазик) – сè уште постојат колебања и дилеми при нивната употреба. (Дали тие му припаѓаат на литературниот јазик или не?). Токму тоа ме побуди да се задржам на употребата на овие зборови во литературниот јазик.

Во прилог е објавена статија за едно значење на именскиот модел на *-ар(ка)* и две одделни статии: лексикографска обработка на лексемата *око* и лексемата *уори* во македонската народна поезија.

Читателот ќе види дека е користена при пишувањето на статиите стручна литература, но тоа нема да му пречи. Сум настојувала да ги објаснам фактите со разбирлив јазик и за масовниот читател. Затоа сметам дека книгата ќе биде посретната со интерес.

БУКА И БУЧАВА

Глаголот *бучи* и неговите соодветства во други словенски јазици, иако не во сите со сосем еднакво значење и употреба (сп. ср-хр. б́учати, слов. búčati, буг. буча́, рус. буча́ть, чеш. bŭčeti, пол. buszeć)¹, покажуваат дека *бука*, *бучава* се исконски словенски зборови. Во македонскиот говорен и писмен јазик тие се употребуваат напоредно во значење на српско-хрватското ,бука, шум, галама, хук‘² итн.

Еве примери од македонската литература за употребата на *бука*: Еј, кикиригу! / Јачи насекаде тука / машката ука и *бука* – / дал ни се небата светли, / жални се скопските петли (Блаже Конески, Песни. „Кочо Рацин“, 1953, стр. 45); Притивна назад градската *бука*, / приквечер мрежна се фаќа (Блаже Конески, Песни. „Кочо Рацин“, 1953 стр. 77).

А еве примери од литературата за употребата на **бучава**:

Веднаш потоа селото се исполни со бучава од стотици камиони. (Методија Фотев, Селани и војници. Скопје 1969, стр. 158); Ја чу бучавата на иекоја река блиску до него... (Мето Јовановски, Земја и тегоба. Скопје 1964, стр. 62); Молчи огнот претворен во кора / под бучава на столетна гора (Ацо Шопов, Лузна. Скопје 1981, стр. 122).

Придавките образувани од глаголот *бучи* се: **бучен** (таа е најчеста) и **бучлив** (во ретка употреба). Примери: Во тишината на отпатниот Марков манастир биле некогаш бележени вакви бучни зборови (Блаже Конески, Кирил Пејчи-

¹Вл. Георгиев, Ив. Гълъбов и др., Български етимологичен речник, том I (А–З). София 1971, стр. 95.

²Тодор Димитровски, Благоја Корубин, Трајко Стаматоски, Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања (под редакција на Блаже Конески), том I (А–Н). Институт за македонски јазик, Скопје 1961, стр. 49.

новиќ во кн. „Слово за празниците“, Скопје 1956, стр. 34); Од дворот се слуша бучниот грамофон.... (Томе Арсовски, Драми. Скопје 1967, стр. 159); Човекот што беше бучен, освен тоа, постојано погледнуваше накај него... (Димитар Солев, Кратката пролет на Моно Самоников. Скопје 1964, стр. 129) и др.; ... но (камионот) одеднаш реско застапа на место, без повеќе да се чувствува бучливиот трепет од неговиот забрвтан мотор (Димитар Солев, По реката и спроти неа. Скопје 1960, стр. 18); Толпата не беше толку голема, како кога појдов од селото... Сега не беше ни така бучлива (Т. Георгиевски, Сидови. Скопје 1962, стр. 86); Наеднаш, им се сторило, планинските долишта ја притаиле својата бучлива песна (Славко Јаневски, Тврдоглави. Скопје 1971, стр. 23).

Се среќава и **бучав** (прид.), образувано од *бука*. Пример:... реки бучави од злосторства и низ Струга наша носат ломиште. (Владо Малески, Разбој. Скопје 1969, стр. 405).

Сакаме да укажеме дека покрај *бука* и *бучава* се употребуваат, со исто (или сосем слично) значење и други именки со истиот корен (*бук-*, *буч-*). Тоа се: *букоѝ*, *букоѝница*, *бучавица*, *бучеж*, *бучоѝија*. Даваме примери за нивната употреба:

букот: Ветрот се слушаше само како далечен букот некаде, и само напати куќарката потреперуваше од неговите жестоки налети (Ј. Бошковски, Луѓе и птици. Скопје 1955, стр. 73); Уште беше темна ноќ кога кај Планина се зачу букот. (Аугуст Шеноа, Селанската буна (II изд.) [Превел Тодор Димитровски]. Скопје 1970, стр. 333); Но од букот што беше надвор не можеше да се разбере – дали некој тропа на вратата или пак се слуша како тропање, букот од ветрот и брановите? (Р. Петковски, Рибарот Климе. Скопје 1973, стр. 22).

бучавица: ...имаше (во Дрим) бистри води а не памучни облаци, и темничина имаше зашто јас не сум учена со опулени очи да нуркам, и бучавица на реката и мртовечко молчење на детето Ѓорѓија (Владо Малески, Разбој. Скопје 1969, стр. 337); Сакаше да се фрли над разбојот, да ги зграпчи брдилата и да ткае најшумно што може и најсилно, бучавица да

направи од ткаењето, да ги исцеди сите звуци на разбојот... (Владо Малески, Разбој. Скопје, 1969, стр. 37); Кажу ѝ на мајка: Реките се знаменито за моето враќање, штом чуе бучавици незадржливи откај планините... (Владо Малески, Разбој. Скопје 1969, стр. 442).

бучеж:... зад твоите очи зад твојот вид / патот е длабок, патот е висок / врви низ тебе со бучеж и плисок / има еден лек во жила што ѝ тече... (Јован Стрезовски, Орфеј на бескрајот. Скопје 1971, стр. 19).

бучотија: Веќе неколку дена по ред траеше преселувањето на луѓето. Насекаде заглушува бучотијата на големите автомобили (Живко Чинго, Пасквелија. Скопје 1962, стр. 136).

(За **букотница**³ засега во речничката граѓа на карто-теката на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ нема потврди. Зборот е образуван по познатиот модел *ѝискоѝи* – *ѝискоѝиница*, *викоѝи* – *викоѝиница*, *ѝрѝоѝи* – *ѝрѝоѝиница*, *кикоѝи* – *кикоѝиница*, *ѝвркоѝи* – *ѝвркоѝиница*, *ѝрескоѝи* – *ѝрескоѝиница*, *’рскоѝи* – *’рскоѝиница*, *ѝлускоѝи* – *ѝлускоѝиница*, *ѝроѝоѝи* – *ѝроѝоѝиница* и др.⁴

Меѓутоа, факт е дека најчеста употреба имаат **бучава** и **букот** и **бука**. Во поезијата, посебно во римуваните стихови, поетите ќе прибегнуваат почесто кон *бука*, зашто зборот овозможува лесно римување. Во прозата, меѓутоа, како и во усната реч, сè повеќе се употребува обликот *бучава*. Тоа е, ни се чини, закономерно. На луѓето им изгледа зборот *бучава* поекспресивен и, би сме рекле, појасен (сп. *бучи*: *бучава*). Од друга страна, зборот *бука* има и свои омоними (зборови

³ Во Речникот на македонскиот јазик не се регистрирани и зборовите *букоѝи* и *букоѝиница*.

⁴ В л а д и м и р М и л и ч и к ѓ, Обратен речник на македонскиот јазик, Скопје 1967, стр. 97. Инаку, наставката *-оѝи* „се придава кон несвршени глаголи и означува голем степен на глаголското дејство“. (Вид. Блаже Конески, Граматика на македонскиот литературен јазик (I и II), Скопје 1966, стр. 174.

со исто значење): сп. *бука* – дрвото *Fagus silvatica* (пример: слушам кај шумат буките, / плачат за војводата, капидано. [ИФ]⁵), **бука** – ,во воденица издлабена греда по која тече водата од јазот‘ (пример: Низ *букаѿи* на воденицата шуркаше малку вода, колку да не се исуши буката. [Ванчо Николески, Волшебното самарче. Скопје 1969, стр. 79]; ’ор невесто, јагне калешо, /.../ воденицата буки ми нема, / земи си го житото! (Ѓорѓ.⁶).

Ете овие два омонима, **бука** ,вид дрво‘ и **бука** ,во воденица издлабена греда‘, добро познати на мошне голем број припадници на македонскиот јазик, до некаде придонесле да се затврди зборот *бучава* и сè повеќе да се намалува употребата на апсолутниот синоним *бука*.

⁵Тодор Димитровски и др., Речник на македонската народна поезија, том I (А–Г), Скопје 1983, под **бука**¹, стр. 199. (Д. М.)

⁶Тодор Димитровски и др., Речник, цит. дело, под **бука**², стр. 200. (Д. М.)

ЛЕКСЕМНАТА „ГУЖВА“ И НЕЈЗИНИТЕ СИНОНИМИ

Зборот *гужва* постои во македонскиот јазик, а го има и во некои други словенски јазици. Тоа значи дека е тоа стар словенски збор. Сп.: словен, *gôž*, ср-хр. *гужва*, рус. *гуж*, чеш. *houž*, *houžev*, словач. *húžva*, пол. *gązew*, *gązwa* итн. Според тоа се смета дека е изведен од прасл. **gažъ*, *gažьva*⁷. Се чини дека во старословенските споменици поради специфичноста на значењето на зборот и неговата употреба не е засведочен.

Какво е значењето на овој збор? Тоа е фиксирано во Речникот на македонскиот јазик.⁸ Обележени се две значења: 1. ‚алка сплетена од пратје, од слама‘; 2. ‚на чун, прстен, јамка за провирање на веслото‘. Во дијалектите се среќаваат и значењата: 1. ‚конци навиени во клопче во еден определен правец‘; 2. ‚сарма од зелка, лозов лист‘ и сл.

Инаку во повеќето народни говори се забележани формите *гџжва*, *гџжва*, *гужва*, *гужвец* и *гужвица*.

Еве примери за нивната употреба во народниот јазик:

Ковачите прават најповеќе работи земјоделски, како... **гужви**, пијавици, мотики, казми, секири, тесли... (Кирил Пенушлиски, Опис на еснафите во Прилеп од Марко Цепенков. ИНИ VП, Скопје 1964, 2, стр. 230).

Техниката „лито ткаење“ во Малешево се изведува на три начини; со соалка, со прсти („на рака“, на „гужви“ во Пехчево) или на штица. (3. Делиниколова, Народни ткаеници од Малешево, Зборник на ШНМ, бр. III, Штип 1964, стр. 22); ... а за ткаеници на прсти се мотка на рака во т.н. „гужви“... (3. Делиниколова, Народни ткаеници од Малешево, Зборник на ШНМ, бр. III, Штип 1964, стр. 19);

⁷В л. Георгиев, Ив. Гълъбов и др Български етимологичен речник, том I (А–З). София 1971, стр. 299.

⁸Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања, том I (А–Н), Скопје 1961, стр. 122.

Земи га овај **гужвец** и чувај, зашто ќе треба (Стеван Симиќ, Кратово).

Збери ги **гужвеците** и надени ги на стапо што стоје на пенџерето (Стеван Симиќ, Кратово).

...да зготвите **гуж(в)и** с месо (Македонски преглед [1936], X, 1-2, стр.161).

Во јазикот на македонската народна поезија како многу специфичен збор, како дел од рибарската терминологија и сл. не се среќава, барем според оној материјал што го нуди Картотеката на јазикот на македонската народна поезија при Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје.

Еве примери од неговата употреба во современата литература:

Миловидното, младо негово лице, завиено по косата со **гажва** свежа трева, сето се грчеше од напор, но кога да го погледаа, тој се насмевнуваше. (Лав Н. Толстој, Ана Каренина [Превел: Јован Бошковски]. Скопје 1961, стр. 330).

Климе ги намести *џажвиџе* и ги кладе веслата во кајчето, а за секој случај зеде уште еден чифт *џажви* и уште едно весло (Р. Петковски, Рибарот Климе. Скопје 1973, стр. 25).

Тоа парче кожа, ви велам јас, е најпогодно за да се стави на *џужваџа* од јаремот и на *џужваџа* од чун (Методија Фотев, Големите скитачи, Скопје 1970, стр. 201).

Сплавот беше врзан со лескова *џужва* за еден од дабовите диреци под скелето и се држеше против брзата вода што го заплискуваше и што го влечеше со сета сила надолу (Иво Андриќ, Мостот на Дрина [Превел Благоја Корубин]. Скопје 1965, стр. 45).

Зборот *џужва* се употребува во српскиот и хрватски јазик со истите значења што веќе ги посочивме во македонскиот јазик. Така според Речникот на српскохрватскиот книжевен и народен јазик (књига III, вразнути-гушчурина, Београд 1965, стр. 740), *гужва* значи: 1. „клопче на нешто, обично згмечено, сплет“; 2. а. „на јаже, алка, исплетена или свиткана

од слама, праќе, лоза, шипје (поретко железна алка) со која се врзуваат или меѓусебно се соединуваат одделни предмети или делови од нешто (колје, вратници, делови од плугот, кола и др.)‘; б. ,навивки на конци во клопче во еден определен правец‘; в. ,плетенки коса собрани во кок‘; 3. ,тисканица, метеж, мешаница‘ и сл.

Покрај овие значења ги има и следниве: 4. ,повеќе набори на облека‘; 5. а. ,ѓердан, низа од бисери и сл.‘; 6. ,тутунска низа обесена на летва‘; 6. а. ,сарма од винова лоза или од зелка‘; б. ,вид тесто за пита, гужвара‘; 7. ,колак (смола)‘; 8. ,вид народна игра‘ и 9. ,лакома особа‘ итн.

Токму третото значење на српско-хрватското *гужва* како да станува примарно по честотата на употребата, иако речниците тоа не го бележат. Сп.: *гужва пред ѓолом, гужва пред биоскојом; Била је велика гужва пред продавницом и сл.* Ни се чини дека третото значење на *гужва* во српскиот и хрватски јазик се развило по метафоричен пат од првото значење. Токму со ова значење (многу народ собран на едно место) зборот *гужва* сè повеќе и широко навлегува во речта на луѓето од кои приличен број и не ги знаат примарните значења на овој збор во македонскиот јазик. Примери се излишни.

Во македонскиот литературен јазик ова значење на *гужва* не е усвоено. Македонскиот правописен речник⁹ го бележи зборот *гужва* само во значење на ,алка‘. Македонски еквиваленти на *гужва* во посоченото значење (во српскиот и хрватски јазик) се: *мешаница, тисканица, турканица, буџканица, вријавец, навалица* и сл. Ќе дадеме примери за употребата на сите овие зборови во современата македонска литература.

мешаница: Атанас се поприsegна и сакаше да се втурне меѓу мешаницата кога наеднаш ја забележи пристарата

⁹Правопис на македонскиот литературен јазик со правописен речник, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“. Второ изменето издание. Просветно дело, Скопје 1979, стр. 217.

супруга... (К. Урдин, Смеа низ сокаците. Скопје 1960, стр. 69)

И наеднаш во салата настана мешаница (Јордан Леов, Посилно од смртта. Скопје 1956, стр. 137).

Во мешаницата го видов и тој што седеше спроти татета... (Симон Дракул, Планината и далечините. Скопје 1953, стр. 95)

навалица: Кога се најде меѓу луѓето што се стискаа во навалицата,... воздивна од олеснување (Јордан Леов, Афион. Скопје 1963, стр. 51).

Јас не можев да поминам преку толку големата навалица, жено (Сотир Гулески, Прекршен 'рбет. Скопје 1960, стр. 180).

На ниските тоалети се забележија многу разни дополнувања. Во безистенот започна навалица, ако не и турканица; се образува дури и шеталиште – толку многу екипажи се трупаа. (Гогољ, Н. В., Мртви души [Превел Тодор Димитровски]). Скопје 1963, стр. 193)

Понесен од навалицата, и тој се оддалечува како да нема ништо општо со оваа изложба (Блаже Конески, Лозје, Скопје 1950, стр. 32).

Доаѓаше (Лотика) во оваа собичка да здивне барем за момент од вревата и навалицата во хотелот (Иво Андриќ, Мостот на Дрина, Превел: Благоја Корубин. Скопје 1963, стр. 358).

тисканица: Од зад карпестата засеченост на полуостровот, бело се задава остриот клун на бродот, што зад обесената верига на брегот го чека тисканица патници со куфери и карти во рацете (Димитар Солев, По реката и спроти неа. Скопје 1960, стр. 223).

Не може повеќе да се издржи во оваа тисканица (Димитар Солев, Окопнети снегови. Скопје 1956, стр. 114).

...во тисканицата го нагазиле... (Методија Фотев, Потомците на Кат. Скопје 1966, стр. 193).

турканица: Човекот одеше силно поднаведен, со издадени лакти, како да си прави пат низ турканица (Блаже Конески, Лозје. Скопје 1950, стр. 150).

Козле, последна станица, / молам, слегувајте без турканица, без караница... (Гане Тодоровски, Апотеоза на делникот. Скопје 1964, стр. 19)

Всушност нашата намера беше што поскоро да се направи турканица околу кошевите за да не изголтаме плуканица одошто треба (Мето Јовановски, Мени на мојата месечина. Скопје 1959, стр. 52).

Се извлечувам од турканицата, без своја волја и свој напор... (Димитар Солев, Под усвитеност. Скопје 1957, стр. 96)

вријавец: Внатрешниот немир одеднаш се истури во автобусот, вријавецот го надгласи брмчењето на моторот (Владо Малески, Кажувања. Скопје 1976, стр. 108)

Еден голем вријавец да ти бил тој ден во Богомила, се изнасобрале викотници народ (Владо Малески, Кажување. Скопје 1976, стр. 42).

Наутро, катаутро, вријавец по улиците, / се запоточува река од луѓе (Гане Тодоровски, Апотеоза на делникот. Скопје 1964, стр. 25).

Во кафеаната настана вријавец (Добрица Ќосиќ, Далеку е сонцето / Превел Тодор Димитровски /. Скопје 1952, стр. 232).

...да видиш вријавец од луѓе... тоа е, така да се рече, жива книга... (В. Н. Гогољ, Мртви души [Превел Тодор Димитровски]. Скопје 1963, стр. 366)

Тоа не е шега, не е тоа прост селански вријавец, тоа е повеќе одошто ми јави Стјепко Грегоријанец (Аугуст Шеноа, Селанската буна [Превел Тодор Димитровски]. Скопје 1970, стр. 289).

Нашите спортски новинари и коментатори го форсираат зборот мешаница. (Настана мешаница пред голот.), а во литературата, како што забележуваме во примерите, е честа, меѓу другите, и употребата на зборот *вријавец*, којшто не е лишен од метафоричност. Се чини дека зборов *вријавец*, според наши постари работници на полето на јазикот, го има внесено во нашата литература писателот Владо Малески.

Во заклучок ќе кажеме дека во ова време зборот *џужва* во значење на ,турканица, вријавец, тисканица, мешаница и сл.‘ некои научни работници на полето на македонскиот јазик сè уште ја чувствуваат како ненужна семантичка заемка од српскиот и хрватски јазик и затоа не ја препорачуваат неговата употреба. За ова влијае уште еден факт. Во српскиот и хрватски јазик е според зборот *џужва* во примарното значење на ,клопче, нешто сплеткано безразборно‘ образуван и глаголот *џужвајџи* (свршената форма *зџужвајџи*) во значење на ,стутка, збрчка‘ (фустан, облека, хартија и сл.). И овој глагол може да се чуе во речта, се разбира, далеку помалку, зашто се чувствува дека тој не е македонски. Можеме да чуеме: *Си ѓо зџужвала фусџаноиџ* наместо *Си ѓо сџуџкала фусџаноиџ*.

Зборот *џужва* засега не ја пречекорил границата на усната употреба. Тој се употребува во разговорниот јазик на определени средини и веројатно е дека скоро нема да исчезне неговата употреба во значењето на зборот ,мешаница‘, до толку повеќе што, како што видовме, зборот *џужва* постои во македонскиот јазик, иако со строго определени значења.

Но нашето мислење е дека треба да се допушти употребата на зборот *џужва* во македонскиот литературен јазик и во значење ,многу народ собран на едно место‘.

ДАТА ИЛИ ДАТУМ

Кога сакаме да го определиме точното календарско време на некој настан, на пишување писмо, документ и сл., ние го пишуваме неговиот *датуум* односно *датиа*. И двата збора произлегуваат од пасивниот партицип на перфектот од латинскиот глагол *do* (*dare, dedi, datum*)¹ што значи *даде, дава*. Значи *datum* (мн. *data*) би било ,она што е дадено, податок, податоци‘. И сега може да се сретне во научниот стил употребата на *data* во значење на ,податоци, факти‘. Меѓутоа, во поново време *датуум* или *датиа* го имаат во ред јазици значењето што го покажавме во почетокот на статијата.

Како што е познато, и Речникот на македонскиот јазик² и Правописот на македонскиот јазик со правописен речник³ ги бележат двете форми: *датуум* и *датиа*. Речникот на македонскиот јазик при зборовната единица *датиа* упатува на *датуум*, додека Правописот ги дава двете форми напоредно (*датиа* и *датуум*, *датуум* и *датиа*). Тоа не е случајно, зашто во јазичната практика двете форми како апсолутни синоними се употребуваат со еднаква честота.

Македонските генерации ги примиле овие форми од два извора. Формата *датуум* е примена во македонскиот јазик од српскиот и хрватски јазик. Таму таа гласи *датуум*. Како што бележи Речникот на српскохрватскиот книжевен и народен јазик⁴, во српската средина се употребувала формата

¹Mirko Divković, *Latinsko-hrvatski rječnik za škole*, Zagreb 1980, стр. 327.

²Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања (Редактор: Блаже Конески, том I (А–Н), Скопје 1961.

³Правопис на македонскиот литературен јазик со правописен речник, Скопје 1979, стр. 219.

⁴Речник српскохрватског књижевног и народног језика, књига IV (д–дугуља), Београд 1966, стр. 72.

data уште во Вуково време, но уште поодамна таа форма е изместена и нејзиното место го зазела формата *datum*, која што е сега општоприфатена. Да додадеме дека, за формата *datum* знаат и словенечкиот, чешкиот, словачкиот и долнолужичкиот јазик. Формата *datum* ја има и германскиот јазик⁵.

Што се однесува до формата *data*, таа, по наше мислење, е навлезена во македонскиот јазик од бугарскиот, во кој исклучиво се употребува. Инаку, во бугарскиот јазик таа форма претставува заемка од рускиот јазик. Позната е исто така во украинскиот, белорускиот, горнолужичкиот и во полскиот јазик.

Според рускиот славист Шански⁶, формата *data* во рускиот јазик се употребува откај последната третина на минатиот (XIX) век (како што видовме, во српскиот јазик таа е фиксирана повеќе децении порано). Од руските речници прв ја бележи Речникот на Бурдон-Михељсон од 1871 година. Шански изнесува дека, според едни, таа е заемка од германскиот јазик, а според други дека е заемка од италијанскиот (*data*)⁷ односно од францускиот (*la date*)⁸.

Сето ова покажува дека зборот *datum* односно *data* спаѓа во т.н. интернационална лексика; тој е, значи, европеизам.

Сега ќе приведеме потврди за употребата на двете форми: и *datum* и *data* во македонската современа литература, користејќи ја речничката граѓа од Картотеката на современиот литературен јазик на Институтот за македонски

⁵Dr. Gustav Šamšalović, Njemačko-hrvatski ili srpski rječnik, Zagreb 1975, стр. 243.

⁶Этимологический словарь русского языка, том I, выпуск 5, (Д, Е, Ж), под редакцией Н. М. Шанского. Издательство Московского университета 1973, стр. 17.

⁷Џорџо Нуриџани, Речник на италијанскиот и македонскиот јазик. Прв дел: италијанско-македонски. Рим 1967, стр. 185.

⁸Дано Китановски, Француско-македонски речник, Скопје 1967, стр. 133.

јазик „Крсте Мисриков“, поточно на неговото Одделение за лексикологија и лексикографија.

Формата *датум* ја среќаваме кај Блаже Конески, Петре Андреевски, Методија Фотев, Петар Ширилов и др.

Примери: ...се знае дека Григориј владикувал во Прилеп во 1679, и вторпат во 1691, а умрел во 1695 г. Со тие датуми е приближно одредено и времето кога бил направен преводот на Дамаскина. (Блаже Конески, Граматика на македонскиот литературен јазик, дел I, Скопје 1957, стр. 15)

Можеби затоа што му пречеше во читањето на својот календар со помошни датуми. (Петре Андреевски, Седмиот ден. Скопје 1964, стр. 29)

Тој не можеше да се сети кој ден беше во неделата кога отиде во планината по дрва. Кој датум, поправо (Методија Фотев, Големите скитачи. Скопје 1970, стр. 230).

Сивата врвца на рецензентската логика својата свест и своето помнење за еволуцијата на македонскиот роман не ја наоѓаме подалеку од датумот втиснат на некоја од страниците на романот. (Петар Ширилов, Од болот до метафората. Скопје 1971, стр. 98)

Формата *датум* ја среќаваме исто така кај писатели и преведувачи што имаат определено место во современата литература, а имено, кај Методија Фотев, Петре Андреевски, Јован Павловски, Благоја Корубин и др.

П р и м е р и: Морам да признам, за миг сум постар од најстарата дата на земјата и најголемата несреќа започна тогаш кога ме оставија сам да ги одберам своите родители (М. Фотев, Големите скитачи. Скопје 1970, стр. 178).

Од моите рамена преку секот на секирата гола /

Го продолжувам ова продолжување, постаро од сите дати, / Живеам од овие што молчат кога ги колам /

Зашто тука ме изведуваат сите врати.

(Петре Андреевски, Јазли. Скопје 1960, стр. 46)

Не се знае колку дена има имено убави откако е умрела Вера. Таа дата, некако стана историска (Димче Маленко, Слободољубиви човекољупци. Скопје 1972, стр. 133).

Забележувам / неколку дати / на твоето одење и доаѓање и застанувам: ти одиш / и доаѓаш на секој / мој роденден, о Јоана (Јован Павловски, Август. Скопје 1962, стр. 25).

Оваа 93 година, во која сме, ќе биде една крвава дата (В. Иго, Деведесет и третата / Превел Благоја Корубин / Скопје 1956, стр. 210).

Ни останува уште да проговориме за судбината на овие два апсолутни синонима. Како што е познато, јазикот се стреми кон елиминирање на двојни форми во вакви случаи, едната од нив ќе биде по некое време подзаборавена. Помладите генерации сè почесто ќе се приклучуваат кон формата *дајџум*. За ова придонесува уште еден факт: тоа е користењето на придавката *дајџумски* во споеви *како дајџумски рок, дајџумска граница*, што не се можни кога е во прашање формата *дајџа*. Но, сега за сега, ситуацијата е онаква каква што е фиксирана во Правописот на македонскиот литературен јазик со правописен речник. Двете форми се литературни и од зборуваачот односно пишуваачот зависи која од нив ќе ја употребува. Би згрешил наставникот по македонски јазик ако во усната реч или писмениот состав на учениците формата *дајџа* би ја „поправил“ во *дајџум* или обратно. Груба грешка би сторил и оној лектор на туѓ текст ако формата *дајџа* би ја „поправил“ во *дајџум* или обратно.

ЛЕКСЕМАТА „ДОБЛЕСТ“

Неодамна една моја познајница ме запраша што точно значи зборот *доблест*. Го нашла читајќи го, во македонски превод, романот „Џени Герхарт“ од познатиот писател Теодор Драјзер (преведувач Филип Корженски. Скопје 1980). Се потрудила да го забележи и контекстот: „Во светот во кој Џени толку безмилосно беше фрлена, *доблест*а од памтивек води залудна и бескорисна војна; зашто *доблест* е да им сакаш и да им чиниш добро на другите. *Доблест*а е оној вид племенитост (треба: *благородност*) што се дава доброволно за да им се помогне на другите“ (стр. 92). Нешто повеќе, погледнала како гласи соодветниот контекст во хрватско издание на истиот роман (Theodor Dreiser, Jennie Gerhardt Rijeka 1967), па утврдила дека во него англискиот збор за *доблест* е преведен со *крејоси*: „U svijetu, u koji je sad Dženi bila onako nemilosrdno gurnuta, *krepost* je od pamtivijeka vodila jalovu borbu. Jer *krepost* je želeći drugima dobro i činiti im dobro, drugim riječima to je ona vrsta plemenitosti kad čovjek drage volje služi i pomaže drugima“ (стр. 81).

Зборот *доблест*¹ е руски. Се употребува со две значења:

1. „смел, храбар став, чесно дејствување; храброст“ (гражданская доблесть, воинская доблесть – граѓанска доблест, војничка доблест) и 2. „самопожртвуваност, самопрегор“ (трудовая доблесть – работна самопожртвуваност, работен самопрегор)². Примен е, со истите значења, и во бугар-

¹ За употребата на овој збор во културните кругови зборува и податокот дека една од некогашните емисии на Македонското радио (II програма) носеше наслов „Доблесна среда“. Во неа се третираа отворено, храбро и директно актуелните проблеми, прашања и теми што се наметнуваа во текот на неделата.

² Вид. С. И. Ожегов, Словарь русского языка, Москва 1968. Под доблесть.

скиот литературен јазик³ и често се употребува, особено во писмената реч. Зборот го знаат, најверојатно преку бугарскиот јазик, и нашите постари генерации и го користат. Затоа и е одбележан во Речникот на македонскиот јазик⁴. Во лексичката граѓа на Институтот за македонски јазик најдовме потврди за употреба на овој руски *эбор* кај Коле Чашуле, Блаже Конески, Богомил Ѓузел, Гане Тодоровски, Јован Стрезовски, Томе Арсовски и др. Еве пример откај Конески: За доблести, за подвизи, за слава / Јас не мислев на овој тажен свет. / Со верба мене ме грееше здрава / Во проста рамка твојот мил портрет (Вид. Препеви /Ал. Блок/, Скопје 1967, стр. 96).

Некојпат зборот *доблестѝ* се употребувал и во српскиот литературен јазик. Оттаму во РСКНЈ, кн. IV⁵ е одбележана придавката *доблестѝан* (во значење, ваљан, врстан, срчан‘) со потврда од 1920 година. Но, сега веќе не се употребува. Место *доблестѝ*, обично во српскиот јазик се вели *врлина*, *крејосѝ*, *храбросѝ* и сл. Зборот *крејосѝ* се употребува најчесто во значењето ,честитост, врлина‘⁶ (т.е. чесност, достоинство, добродетел) и, според тоа, се доближува по значење до рускиот збор *доблестѝ*.

Зборот *доблестѝ* во македонскиот јазик обично се употребува во еднина, но сè повеќе, во пишаната реч, почнува да се користи и множинската форма. Да споменеме дека од *доблестѝ* е образувана придавката доблестен (-сна) во значење: ,храбар, самопожртвуван, со доблест исполнет‘ (*доблестѝен*

³ Речник на съвременния български книжовен език, том първи, А–К, София, 1955; доблест, стр. 255.

⁴ Тодор Димитровски, Благоја Корубин, Трајко Стаматоски (под редакција на Блаже Конески), Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања, I (А–Н), Скопје 1979.

⁵ Речник српскохрватског књижевног и народног језика, књига IV (д–дугуга), САНУ, Београд 1966.

⁶ Речник српскохрватскога књижевног језика, књига трећа (К–О / косјерић-огранути/), Нови Сад–Загреб 1969.

човек, доблесна постојайка, доблесно однесување – оџмено однесување), како и прилогот доблесно.

Да резимираме. Зборот *доблесѝ* во македонскиот литературен јазик е *русизам*. Се чувствува неговиот книжен карактер, па затоа го среќаваме предимно во пишаната реч.

МАГАЗИН И МАГАЦИН

Арапскиот збор *māhāzin*¹ е примен во македонскиот јазик на три пати.

Првиот пат сме го примиле преку турскиот јазик во формата *магаза* (*magaza*)² или, многу почесто, *мааза* (сп.: хај-де, веле, вие пред мене; / какви пари, веле, вие сакате, / такви пари да ви дадам! / Да си појде на магџите, / да им отвори тешки врати (Шапк. 3,10)³; коа гледа (Касметлијата) – цело царско азно имало во маазата! (Цепенков, кн. 3, стр. 300)⁴; затворил (тргоец) маазата и си отишол од тој град (Цепенков, кн. 4, стр. 60)⁵. Тоа е онаа просторија во која богатите трговци ги чувале оние стоки што не се изложени во дуќанот, ами оттаму се земаат по потреба. Значи, пак еден вид склад.

Вториот пат зборов е внесен кај нас меѓу двете војни преку српскиот и хрватски јазик во формата *магацин*, пак горе-долу со истото значење. Формата со *ц* укажува дека најверојатно е дојден преку германскиот јазик. Се зборува за *маџацини* – складови на фабрички и други производи. Луѓето

¹ Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*. Treće izdanje. Sarajevo 1973, стр. 439 (Вид. кај *magaza*).

² Abdulah Škaljić, *Turcizmi*, цит. дело, стр. 439.

³ Сборник от български народни умотворения... Събрал и издава К. А. Шапкарев. София 1892. Част първа. Простонародна българска поезия или български народни песни. Отдел III. Книга III и IV. Песни из политическия живот.

⁴ Марко К. Цепенков, *Македонски народни умотворби во десет книги*. Второ издание. Книга трета. Народни приказни (волшебни приказни). Редактирал д-р Кирил Пенушлиски, соработник Блаже Петровски, Скопје 1980.

⁵ Марко К. Цепенков, цит. дело. Книга четврта. Народни приказни (легенди). Редактирал д-р Кирил Пенушлиски, соработник Блаже Петровски, Скопје 1980.

што ги чуваат магацините се *магационери*: стоката што се внесува во магацините се *магацинира*. За затврдувањето на зборов *магацин* кај нас придонесе и војската, којашто имаше воени магацини (на оружје).

Зборов и сега се употребува, па се вели *магацин* на таа фабрика, на таа стоковна куќа и сл. Оттука и сега се вели *магационер*.

Најпосле почна, уште во времето на окупацијата, да се шири овој збор во формата **магазин** преку бугарскиот јазик.

Меѓутоа, со другото значење. Имено, во бугарскиот јазик зборот *маџазин* значи современа продавница на разни потрошни стоки. Такво значење има истиот збор во рускиот јазик, па најверојатно оттаму е пренесен во бугарскиот јазик. Во рускиот јазик зборот *маџазин*, примен секако од францускиот (*magazin*), ги има следниве значења (според Словарь русского языка од С. И. Ожегов)⁶: 1. „просторија за трговија, продавница“. 2. „склад за чување нешто“ (на пр., артилериски магазин). 3. „местото во пушката и друго огнестрелно оружје каде што се ставаат куршумите“. Ова покажува дека токму првото значење е со најширока употреба. Сп. универсальный магазин – стоковна куќа (герм. *Waren-haus*)⁷.

По ослободувањето тоа значење на „продавница“ многу се рашири не само во Македонија ами и во целата бивша Југославија, секако под влијание на рускиот јазик. Почнаа да никнуваат т.н. народни магазини, или скратено На-Ма. Така порано се викаше на пример, скопската стоковна куќа „Меркур“ на плоштадот „Маршал Тито“ (сега се вика „Типо“).

Да укажеме дека *маџазин* (токму таа форма) значи и (обично, големо илустративно) списание. На пр., НИН, ДА-НАС се познати магазини.

Според тоа, во македонскиот јазик се употребува овој

⁶ Государственное издательство иностранных и национальных словарей. Москва 1968, стр. 325.

⁷ Antun Hurm, Njemačko-hrvatski rječnik s gramatičkim podacima i frazeologijom. Zagreb 1954, стр. 635.

збор во двете форми (магацин и магазин) со донекаде разграничена употреба.

Во формата *маџацин* зборот се употребува само во значење на ,склад‘ и (вклучувајќи го и ,местото на куршуми во пушката‘).

Во значење на ,списание‘ исклучиво се употребува формата *маџазин*.

Во значење на ,продавница‘ пак исклучиво се употребува формата *маџазин*.

Во значење на ,склад‘ почнува во последниве децении и да се употребува и формата *маџазин*, што е и разбирливо, зашто јазикот оди кон елиминирање на дублетите, таму каде што може без нив. Затоа луѓето настојуваат формите *маџацин* и *маџазин* да ги сведат кон една.

Засега, во литературна употреба се и двете форми (**магацин** и **магазин**) – со она нивно разликување што го изнесовме.

ЗА ЕДНО ЗНАЧЕЊЕ НА ИМЕНСКИОТ МОДЕЛ НА -АР(КА)

(Врз примери од македонската народна поезија)

Познато е дека пејоративноста кај именките се искажува со извесен број суфикси. Во македонскиот јазик тоа се суфиксите: *-ко/-ка* (дрдорко, дрдорка), *-ло/-ало* (мрзло, кенкало), *-ле* (забле), *-че*, *-чо* (рилче, рилчо)¹. Поподробно за нив во македонскиот јазик, како и во другите словенски јазици пишува Борис Марков во статијата: „Именски наставки со аугментативно и пејоративно значење во современите словенски јазици.“² Во неа авторот го изделува значењето на пејоративност („со нијанса на подбивност“) кај именките со суфикс *-арко*: *бечварко*, *ѓаќешарко*, *ѓраварко* или *ѓрашарко*.³ Тој суфикс е, по својот гласовен состав, близок до суфиксот *-ар(ка)* (сп.: *рибарка*, *лебарка* итн.), со кој обично се образуваат т.н. номина агентис (*nomina agentis*), имиња што означуваат професија, занимање со извесна дејност (занаетчии, производители итн.).

Меѓутоа, кај именките со суфиксот *-ар* (ж. р. *-арка*), во зависност од говорната ситуација, од контекстот, лесно се развива значење на пејоративност (во различни нијанси: од невина шега до подбивност). Да ги земеме примерите откај Борис Марков: тие сите означуваат човек со определен белег: *бечварко* е ,тој што носи (постојано) бечви‘, *ѓаќешарко* е ,тој што (обично) луѓето го гледаат облечен по гаќи‘ (понекаде таква е носијата), *ѓрашарко* е ,тој што милува (да јаде) грав‘, итн. Токму посоченото значење може да го изрази и суфиксот *-ар* придаден кон основата на зборовите со суфиксот *-арко*: место *ѓрашарко* може да се рече *ѓрашар*, место *бечварко* – бечвар, итн. Уште појасно тоа ќе ни го покажат именките со суфиксот *-арка* за женски лица: велиме појасно, зашто, во свеста на зборуваот, именката *ѓрашарка* (во подбивно значење) стои наспрема именките *ѓрашар* (со так-

во значење) и *грашарко*. Затоа можеме да кажеме дека во ред случаи суфиксот *-арка* е само ознака за женски род на еквивалентните суфикси *-ар* и *-арка* (во посоченото значење). Ова својство на таквите именки го истакнува Блаже Конески. „Тие зборови (се работи за именките со суфиксите *-ко/-ка*, *-ло/-ало*, *-ле*, *-че*, *-чо* – Д. М.), носат во себе нијанса на потсмешливост, иронија и презир, а во тоа се постига до толку поголема експресивност што тие се прикачуваат како еден вид име (прекар).“⁴

Токму оваа особеност на именките со суфиксот *-арка* да развиваат пејоративно значење (од шега, преку блага иронија, до подбивност) се користи често во македонските народни песни, како што се уверуваат обработувачите на Речникот на македонската народна поезија (од кој првиот том излезе во 1983 година). За статијава ја користиме познатата збирка на Филип Каваев „Битола, бабам Битола“ (Битола, 1969) и од неа, главно, ги користиме примерите во кои се употребени именки со суфиксот *-ар(ка)* со различни нијанси на подбивност. Песната бр. 13, стр. 12 во збирката гласи:

Сите битолчанки – сите симидарки,
сите буковчанки – сите пиперкарки,
крај Драгоро седат – пипер продаваат,
сите брусничарки – сите черешнарки,
сите лавчанки – сите кардугчанки,
Битола на мостот карадут продават.
Сите диовчанки – сите ваљајчарки,
сите нижополки – сите чорапарки.

Така, во разни песни, пак од истата збирка, се пее за прилепските *шушунарки*, велешките *сиџомнарки*, скопските *брашнарки*, тетовските *грашарки* (песна 10, стр. 9–10); за битолските *пекмезарки*, ореовските *кромидарки*, башноселски *оцедарки* (песна 11, стр. 10–11); за скопските *моми конојарки*, велешките *лебарки*, тивешките *винарки*, прилепските *шушунарки*, ресенските *брошчарки*, охридските *босилјарки*,

струшките *рибарки*, дебарските *чаркарарки*, ељбасанските *изварарки*, кавајските *сољарки*, тиранските *масларки* (песна 12, стр. 11).

Да се вратиме кон посочените примери. Какво е во случајов значењето на зборовите *симидарка*, *йијеркарка*, *черешинарка*, *кардујчанка*, *чорайарка*? Со суфиксот *-ар* (за м. род) и *-арка* (за ж. род) што им се придава на именки што значат производи, се образуваат обично називи на професии: сп.: млеко – *млекар*, книга – *книжар*, чевел – *чевлар* итн. Така и *симидар* би бил ,тој што прави (или продава) симиди; *симитчија*‘, а *симидарка* е ,таа (жена, девојка) што прави (или продава) симиди‘. Меѓутоа, во песната зборот *симидарка* не значи тоа. Конкретното лексичко значење ,таа што прави (или продава) симиди‘ отсуствува. Други значења би биле: 1. ,жена или ќерка на тој што произведува симиди‘ и 2. ,женско лице што често купува и често јаде симиди‘. Токму последново значење на *симидарка* го има во песната. Народниот творец, значи, го искористил суфиксот *-арка* извлекувајќи еден, според него, карактеристичен белег на битолските моми (да купуваат и јадат симиди) и му го придал тој суфикс на името на производот (симид). Така, стилски го обоил зборот *сими-дарка*, придавајќи му, во случајов, потсмешлива, подбивна, иронизаторска смисла.

Во стихот сите буквочанки – сите *йијеркарки* иронизацијата е постигната на друг начин. Прво, зборот, како и *сими-дарка*, не ѝ припаѓа на неутралната лескика. Нашиот селанец, а поготово селанка, не бил исклучиво производител на пиперки, ами и на друг зеленчук и сл. Значи, велејќи за неко-го дека е *йијеркар*, народниот творец внесува подбивна нијанса во кажувањето. *Пийеркар* ќе се рече подбивно, за жител на село во кое еден од попознатите производи е пиперот. А *йијеркарка* ќе биде наречена во песнава, пак подбивно, жена (или ќерка) на пиперкар, членка на семејство што одгледува пипер, при сè што во песната се вели дека продава таков производ! При тоа не е важно дури дали дадено женско лице припаѓа кон такво семејство. Важно е да е жителка на

село во кое се одгледува дадениот производ по кој добива ,друго име': *Буково – ѿѿѿер – ѿѿѿеркар – ѿѿѿеркарка*.

Еве уште примери: тиквешките моми – сите *винарки* (Кав. стр. 11). Што би било значењето на зборот *винарка*? Дали се тоа моми што постојано произведуваат вино, т.е. тие се од крај во кој се произведува многу вино?⁵ Значи, нивниот живот е постојано сврзан со производство на вино, па затоа се земаат на подбив. Дали се тоа моми што пијат многу вино, што сакаат да пијат многу вино?⁶ Дали се тоа лица што се ќерки или невести на винари итн.⁷ Истото може да се каже и за образувањата *карадуѿчанка* и *череинарка*. Таков е случајот и со *босилјарка*. Тоа не е само ,таа што бере босилек', ами лице што поради постојаното берење или носење на босилек добива еден вид прекар.

И да споменеме едно образување на *-ар* од име на животни: *рибар*. Од него изведениот збор *рибарка* обично не значи ,таа што лови риба', ами ,жена или ќерка на рибар, припадница на семејство на рибар' и др. Оттука и се развива, по потреба, пејоративно значење.

Како и да е, бидејќи ваквите именки на *-арка* се употребуваат во хумористични песни избива на прв план извесна комичност која преоѓа во различна мера на потсмевање, на подбивност. Но во основата е секогаш чувството на претерување. Впрочем и иронијата не ретко се засновува врз претерување.

Што се однесува до образувањето *чораѿарка*, ни се чини дека тука подбивноста е најизразита, зашто плетењето чорапи секако не било во минатото посебен белег само на селските жени и моми од селото споменато во песната.

Анализирајќи ги ваквите примери, забележуваме дека мошне често зборовите се новообразувања. Нивната новина дејствува свежо врз слушателите – токму затоа што им се таквите зборови необични, не се дел од нивниот речник. Но одделни од нив, особено при почеста употреба, со време преминуваат во неутралната лесица. Таквиот развој е предизвикан од стопанскиот и културниот напредок на населението.

Тоа ќе ни го покаже употребата на зборот *иланинар(ка)*. Во една мариовска песна се пее:

витолишки моми – турски љубовници,
ами ергените, гајде, сите планинари (ИФ)⁸
или
дунските моми, стара, суви гуштерици.
вепрчките моми, стара, тија планинарки (ИФ)

Очевидно е дека овде *иланинар(ка)* не значи ,спортист(ка) што се качува по планини, освојува планински врвови; алпинист(ка)“, со какво што значење сега се употребува, ами значи лице (машко, односно) женско чијашто работа (односно работа на нивните мажи и семејства) е сврзана со планината (сточарство, дрварство и сл.)⁹. Во песнава зборот, како поредок, се чувствува како новообразување и е употребен во пејоративно значење.

Во збирката на Филип Каваев среќаваме многу други вакви образувања. Можеме да ги класифицираме вака.

а. Образувања од имиња на растенија (и нивниот плод): *босилјарка* (охридските моми – тие босилјарки, стр. 11), *броштарка* (ресенските моми – сите се брошчарки, стр. 11), *џрашарка*, (тетовските моми / сите се грашарки, стр. 10), *кардуиџчанка* (сите лавчанки, / сите кардудчанки, / Битола на мостот / карадуд продават, стр. 12), *конојарка* (скопските моми – тие конопарки, стр. 11), *кромидарка* (ореови /моми/ – кромидарки, стр. 11), *пишперкарка* (сите буковчанки / сите пиперкарки, стр. 12), *трендафилка* (нетре /во сандачето/ ми се сите моми, / сите моми напишани; / велешките – трендафилки..., стр. 11), *пишунарка* (прилепските моми / сите тутунарки, стр. 10, 11), *черешнарка* (сите брусничанки / сите черешнарки, стр. 12).

б. Образувања од имиња на животни: *рибарка* (струшките моми, тие рибарки, стр. 11).

в. Образувања од имиња на производи: *брашнарка* (скопските моми / сите се брашнарки, стр. 10), *винарка* (тиквешките моми / сите се грнчарки, стр. 10), *џрнчарка* – Вид. кај

стомнарка; *изварка* (елбасански моми, тие изварарки, стр. 11), *лебарка* (велешките моми, тие се лебарки, стр. 11), *масларка* (тиранските моми, тие се масларки, стр. 11), *оцедарка* (башноселски – оцедарки, стр. 11), *пекмезарка* (нетре /во сандачето/ ми се сите моми, / сите моми напишани; /.../ битолските пекмезарки, стр. 11), *симидарка* (сите битолчанки, / сите симидарки, стр. 12), *сољарка* (кавајските моми, тие се сољарки, стр. 11), *сѝомнарка* (велешките моми / сите се стомнарки / грнчарки, стр. 10), *чорайарка* (сите нижопљки, / сите чорапарки, стр. 12).

Во статијата досега го разгледуваме фактички суфиксот *-арка* што се користи за женски род. Меѓутоа, во збирката на Филип Каваев, впрочем како и воопшто во македонската народна поезија, се среќаваат вакви образувања како од неутралната лексика, така и од онаа што е стилистички обоеана голем број именки на *-ар* чиешто значење е во извесна смисла пејоративно.

А. Именки на *-ар* од неутралната лексика употребени со пејоративно значење (во различни нијанси).

а. Од имиња на предмети: *оѝинчар* (и по него врвеше / скопскиот опинчар, стр. 56), *оризар* (и по него, и по него одеше / брегалнички оризаре, стр. 56).

Б. Другите именки на *-ар* можат да се сметаат новообразувања. Тоа се овие:

а. Од имиња на растенија (и нивниот плод): *афионар* (и по него, и по него одеше / велешкиот – афјонаре, стр. 56), *бабаќер* (и по него, и по него одеше / неврокопски – бабаќере, стр. 56), *јабалкар* (и по него врвеше / тетовскио – јабалкар, стр. 56), *калинар* (и по него и по него одеше / струмичкиот – калинаре, стр. 56), *коѝринар* (и по него, и по него одеше / воденскиот – копринаре, стр. 56), *красѝавичар* (и по него врвеше / радовишкио – краставичар, стр. 56), *лимонар* (Првјот беше, првјот беше водеше / солунскиот – лимонаре, стр. 55), *маслинкар* (и по него, и по него одеше / елбасански – маслинкаре, стр. 55).

б. Од имиња на животни: *ѝлашичар* (и по него, и по не-

го одеше / охридскиот плашичаре, стр. 55), *маџаришиштар* (и по него врвеше / велешкиот маџариштар, стр. 56).

в. Од имиња на предмети: *звончар* (и по него врвеше / прилепскио звончар, стр. 56)¹¹.

Како што се гледа од примерите, тие се образуваат од имиња на растенија, поретко од имиња на животни и предмети и понатаму не е исклучено одделни од нив да се сфаќаат во одделни краишта и како обични неутрални зборови и тогаш тие би одеа под А.

Меѓу апелативите по облик *nomina agentis* со *-ар* има случаи кога токму пејоративното значење (со различни нијанси) излегува на прв план. Така во една македонска народна песна се споменуваат зборовите *баничар* и *кокошкар*:

Ој, штом ме прашаш, аго,
ќе ти кажам, аго, не те лажам;
синоќа беа, аго, седумдесе(т),
седумдесе(т), аго, како тебе,
кокошкари, аго, баничари! (ХМ 5, 25)¹².

Пејоративното значење овдека е примарно. Лексемите *кокошкар* и *баничар* се образувани од основни именки од кои обично не се прават *nomina agentis*. Ако од млеко е *млеко* и тоа е назив на носител на една професија, не е обично од производот *баница* да се прави *баничар* како назив на носител на една професија. Просто затоа таква професија што нема. Ете ја необичноста на таквиот збор.

Оттаму зборовите *баничар* и *кокошкар* веќе не ѝ припаѓаат на неутралната лексика, ами на стилски обоената лексика и нивното значење не е 'тој што прави баници', или 'тој што одгледува кокошки', ами 'тој што сака многу да јаде баница или кокошки'. А како од субјективна гледна точка на зборуваачот тој што сака, милува да јаде баница и кокошки претерува во тоа, зборуваачот него го зема на подбив и зборот со суфиксот *-ар* лесно придобива извесна нијанса на подбивност. На вакви и слични примери се покажува како мо-

жат од голем број општи именки да се образуваат именки на *-ар(ка)* со различна степен на пејоративност.

Од некои контексти јасно се гледа дека се работи за производител(ка) и произведувач(ка) на одделен вид производ, како што е овој пример: винари белограѓани, / кротко терајте карванот, / да не ми платно згазите, / платното ми е даровно (Кон. 115; Мих. 37).¹³

Понекаде границата меѓу пејоративното и конкретно-то значење во одделни песни не е многу јасно определено и зависи од сфаќањето на оној што ја чита песната.

Инаку, македонската народна поезија покажува дека ваквата употреба на образуваните на ваков начин именки на *-ар(ка)* се сврзува како со женски лица така и со машини.

Да заклучиме. Посочените лексички образувања постојано настануваат во јазикот во определени ситуации: при иронизирање, потсмевање, подбишеги, при караници, кога луѓето се навредуваат и сл. Понекогаш се знае дури и авторот на новообразуваниот ваков збор. Но одлика нивна е да припаѓаат кон случајот на таканаречената експресивна лексика во која се дава субјективна оценка од зборуваачот. Тие зборови се правени наполно по живите, дејствени модели во македонскиот јазик и затоа е сосем закономерно таквите експресивни зборови кога ќе се јави потреба (на пример, во стопанскиот, спортскиот и др. живот) да преминуваат во неутралната лексика со значење на називи на извесни дејности. Го споменавме случајот со *иланинарка*; така може да стане и со некои од споменатите зборови (на пример, *чораипарка*, ако се јави потреба, може да биде ,работничка во фабричко одделение што се занимава исклучиво со производство на чорапи').

¹³Б л а ж е К о н е с к и, Граматика на македонскиот литературен јазик, дел I и II. Скопје 1966, стр. 185.

²Б о р и с М а р к о в, Именски наставки со аугментативно и пејоративно значење во современите словенски јазици. Реферати

на македонските слависти за VII меѓународен славистички конгрес во Варшава. Скопје 1973, стр. 57–67.

³Б о р и с М а р к о в, Именски наставки..., цит. дело, стр. 64.

⁴Б л а ж е К о н е с к и, Граматика, цит. дело, стр. 185.

⁵Во Речникот на македонската народна поезија (том I, А–Г, Скопје 1983) кај *џрашарка* се посочени значењата: ,таа што милува да јаде грав; таа што е од крај во кој се раѓа многу (убав) грав‘.

⁶Во таа смисла е направен обид во Речникот на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања да се посочат не само конкретните значења на *nomina agentis*, ами и други. Еве пример: *џрашар* (разг.) ,тој што сака грав‘; *џрозјар* ,човек лаком на грозје‘; *џрозјарка* – ,за жена (Вид. грозјар)‘; *медар* ,1. производител и продавач на мед; 2. љубител на мед‘; *медарка* ,жена медар‘; *месарка* ,1. жена месар, касапин; 2. љубителка на месо‘; *рибар* ,човек што лови и продава риби; лице што сака многу риба‘; *рибарка* ,жена рибар‘; *ишјавичарка* ,1. Вид. пијавичар (*ишјавичар* – тој што фаќа и продава пијавици); 2. пијавичарева жена‘ и др.

⁷Во Речникот на македонската народна поезија, цит. дело, кај *џрнчарка* се посочени значењата ,таа што е грнчар или е на грнчар‘.

⁸Речнички материјал ексцерпиран од текстови на народни песни запишани во Институтот за фолклор, Скопје.

⁹Зборот *иланинар* се среќава и во српско-хрватскиот народен јазик токму со истото значење: *иланинар* ,онај што се бави у планини‘. (Вид. Михајло Стевановић, Савремени српскохрватски језик, I, Београд 1975, стр. 507).

¹⁰Во Речникот на македонската народна поезија, цит. дело, е посочено пејоративното значење на зборот *брашнарка* ,мома или жена што е постојано со брашното‘.

¹¹Напоредно со суфиксот *-ар* се јавуваат како *nomina agentis* употребени во одделни македонски народни песни во пејоративно значење и нивните еквиваленти на *-иџа*, *-чиџа*. Такви се среќаваат и во збирката на Филип Каваев (Битола, бабам Битола): *борнаџија* (царевоселскио борнаџија, стр. 57), *кромиџиџа* (Први беше, први беше врвеше / битолски кромитчија, стр. 57), *орисчија* (и по него врвеше / кочанскио орисчија, стр. 57), *ишперџија* (и по него врвеше / струмичкио пиперџија, стр. 56), *ракиџија* (и по него врвеше / бе-

ровскио ракиџија, стр. 57; *рибарџија* (трети беше, трети беше врвеше / охридски рибарџија стр. 57), *сѣомнаџија* (трети беше, трети беше врвеше / велешки стомнаџија, стр. 57) и др.

¹²В а с и л Х а џ и м а н о в, Македонски борбени народни песни. Скопје 1960.

¹³Збирка на македонски народни песни. Редактирал Б л а - ж е К о н е с к и. Издава Државното книгоиздателство на Македонија, Скопје 1945; П а н ч о М и х а њ л о в. Български народни песни от Македония. София 1924.

ЛЕКСИКОГРАФСКА ОБРАБОТКА НА ИМЕНКАТА „ОКО“ ВО МАКЕДОНСКАТА НАРОДНА ПОЕЗИЈА

ОКО *очи ср. 1. орґан за вид кај човекоѿ и живоѿни-
ше*; немам вода, лудо, да ја пера (кошулата), / немам сапун,
лудо, да ја бела; / твои очи, Като, два клаенца, / два клаенца,
Като, студена вода (Икон. 97)¹; девет години слугував, Митро,
/.../ во нашто анче-меанче, Митро, /.../ дума не су проду-
мал, / ни с око су те погледал (Црн. 136); заколни се за очите,
/ да ти пукнат двете очи, / ако љубиш друго љубе! (Кон. 243);
што ми беше дете аџамија, / па си слегна од добрата коња, /
па му виџа на ждребето очи, / што ќе види неговите очи, / они
сјајат како јасни звезди (Р. 114).

2. а. *(во мн.) ѿоґлед*; сите момчина шалвари, / моето а-
ро бечвишта; / очите му се в бочвата, / рацете му се в ношви-
те (Мил. 334); Јано, мори Јано, / па шчо ти са, Јано, / очи сѐ
вов гора? (Кост. 34). **б.** *со ґлаґолийше*: метне, фрла и др.;
што ми беше једно лудо, /.../ нито јаде, нито пије, /.../ фрла
око горе доле (СБНУ XIII, 43); сношти мина покрај вази, /
метна око да те видам, / ти стоеше меѓу цвеќа, / на трендафил
славеј пиле (Вас. 256). **в.** *урок, уроци*: не бој ми се, Стано
мори, / ја ќи да одам во Битољ града, / ќи ти испишам три ха-
мајлији, / једна од глава, друга од очи, / трека од треска (Ив.
126); Кустадии го очи прифанаа, / прифанаа, дур гу присикоа,
/ присикоа и од коњо падна (Кауф. 561).

Во изразите: **во очи влезе** – *мошне засака*: ти девој-
ко, немала те маќа, / та шчо ми си толко омилела, / омилела,
толко во очи флезла, / ф очи флезла, на срце легнала!
(Молер. 162); **око не му трепнува** – *не се ѿлаши*: сви сватови

¹ Скратениците на изворите се дадени во Речникот на македон-
ската народна поезија. том I (А–Г), Скопје 1983. стр. XVII – XXIII и том
II (Д–S), Скопје 1987, стр. 6.

с' уплашиа, / с' уплашиа од црна Арапина, / а на дете око не му трепнует (Шапк. 4, 136); **око(то) (не му) фата нешто или некого** – *(не) сака, (не) му се дојадне нешто или некојо: собрале ми се, набрале ми се, / набрале ми се триста јунаци, / никого око не му го фати, / да ми напраит над море таван, / над таван лозје, по брегој дуни (Мил. 229); бегои ми го слушаа / сите в земи се пулеа; / никому око не фашчат, / Кузмана да го загубит! (Шапк. 4, 180); дума се Мехмед-Алија, / дума се, ми се подума: / харно сфе беса врзале: / оково мене ми фати! (Шапк. 4, 160); **око(то) (очите) во (на) некого останаа** – *најмногу му се дојадна: се најдохме, Спиро, се најдохме, / се најдохме, Спиро, крај чешмата, / крај чешмата, крај ливадата. / Очите ми в теб' останаха, / стомните ми стомњасаха (Кауф. 332); настред бавча мор трендафил развива, / под трендафил мала мома седеше! / Трендафилот надалеку мириса, / на момето окото ми остана! (Црн. 55); **очи да го фанат** – *да испиши дејствието на лоши очи; Гојко ле, Гојко, јуначе, /.../ људето са ногу лоши, / теб' очи ќе ми те фанат (Кауф. 560); **очи држи** – *ујравува, задржува поглед на (во) нешто; врата очи држеше, / дури деца да видеше; / кога ќе 'и ти виде-ше, / ти ќе си се радуваше (СБНУ V, 63); **падне по очи** – *падне со лицето ничкум, надолу; од кон спадна (Марко), та по очи падна, / ии кој смеје него да попита (Кост. 156); **полни очи, празни раце** – *бесполезно, некорисно, безуспешно; останаува без задоволство, без да си ја исполни желбата, без да си ја исполни целта; де гиди лудо, де гиди младо! / Дека ќе видиш што фајде имаш? / Полните очи, празните раце (Кон. 140); **пред очите на некого** – *отворено, пред сите; крвта ваша тече како река, / пред очите на цела Европа (Разгл. IX, 9–10, 918); **со око не опули** – *не погледа; ...што си видов убава девојка, / си ја фатив за десната рака, / а право је с око не опулив, / за те ми се гропчок потресуват (Пенуш. 6, 192); **ќе ти земе очите** – *ќе те ослепи; мајка на Мирно велеше: / – Не шетај, Мирно, далеку / до тија буки високи, /.../ тамо си има три сестри, / три сестри самовилки: / ќе ти земат, синко, очите (Пенуш. 6, 115).*********

Во клетвите: **да би очи ослепеле**: девојка си црне очи колне: / – Да би очи и две ослепеле, / ште не ви и преѓе погледнете, / по рамни друмови! (Верк. 334); ја девојка своји очи калне: / – Да би очи моји ослепеле, / свек' ден на друм вардете (Р. 144): **да би очи немал**: Карамфил о, Дулбијо, / да би очи немала, / зашто не си кажала! / Кога си бев в Битола, / битолскине девојки / бело платно белеја, / белки ќе ми дадеја (Кав. 58); **да му пукнат очите**: кој те тебе убарачи / да му пукне црне очи! (Р. 247); (*при заколнување*) **жими очите**: дал ме прашваш ќе ти кажам, не ќе те лажам, / ќе ти кажам, не ќе лажам, жими очите. / Нити мајка ми умрела, / нити татко ми, / нити брат ми ми е болен, / нити сестра ми (Кон. 192); не сам, Стано, жими црни очи, / да се правдам, Стано, ќе се смејеш (Р. 80); **лебот очи да му вади** – *лошо да му се случува*; ах! Проклета вие Турци, / шчо сте толку бездушници, / кесеџии, грабители, / лебо очи да ви вадит, / шчо сте јале в наши куќи, / сè мазници и кокошки (Разгл IX, 9–10, 923); **метне око** – Вид. кај око 2. б; **очи да нема**: истави се раче, осмокраче, / скрши си глава, очи да немаат (Р. 139); **фрла око**: Вид. кај око 2. б; **црн ти пипер в очи**: пропеј, петле, црн ти пипер в очи, / да разбудиш Будимка девојка, / по чардаци крстатни барјаци, / по дворови китени сватови (Муз. 132).

Со и м е н к а т а : **филџан**: дали се чуло, разбрало / владика Турчин да биде / за једно моме пашино, / за теја коса ибришим, /.../ за тие очи филџани, / за тоа чело алтанче (Ѓорѓ. 133); Гугурче, галено бре, / филџан очи на тебе бре, / смисли бога дај ми 'и бре (Р. 209); воденичаре, леле, баш пријателе, / мојти филџан очи твоји нека бидат / сомели ми житото! (Маз. 372).

Со п р и д а в к и т е (*обично во мн.*): **бадемлија**: танки веѓи гајтанлии, / црни очи бадемлии, / црни очи бадемлии, / твоја уста шеќерлија (Фирф. 3, 140); **биволешко**: наша Јана убавица! / Уста има чепорашка, / очи има биволешки, / уши има магарешки! (ИФ); божјо: сланце јасно, сланце божјо око, / ката утро си насмеано, /.../ ката вечер си весело (Мрнп 41; МФ I, 2, 21); **вишено**: Кало, калеше девојко, / вишени црни

очи, / и вишај, Кало, на високо, / на високо, на широко! (МПр. III, 2, 108); **врашко**: и они ќе те измамив, / и они ќе те преварив, / Турчин има врашки очи, / ќе те измами, ќе те превари (Р. 80); мила Тренко, мила шчерко, /.../ сос каурин да не думаш: / Турчин има клето срце, / а каурин врашки очи (Молер. 80); Турчин има врашки очи, / ќе погледне, ќе накимне, / ќе накимне, ќе измаме (Мих. 35); **десно**: Митар пије, Стефан послужива. / Две години арно го служива, / трета го је лошо служувало; / негде-годе чеша препанува, / негде-годе празна ја остава, / с десно око накриво го гледа (Кост. 183); та еле е пуста љута змиа, / она е љута неверница, / изеде го за десното око (Тош. 120); **дремливо**: Вид. кај **пусто**; **дрлаво**: што са ти, бабо, дрљави очи? / Снаа ми ги е с метла измела, / зашто не сум ѝ куќа помела (Мих. 162); **ѓаволесто**: Турчин има, Јано, душо мори, / ѓаволести очи, / а пџк ти си, Јано, душо мори, / млада ем убава! (Црн. 202); **еленово**: не е било јасно слџнце, / а е била сама Неда, / с черни очи еленови, / с танки вежди гајтанови, / с бели заби бисерови (Кауф. 486); **затворено**: ајде, сон не иде никогаш, / мој галабе, / очине затворени (Кар. 96); сретна либе на носило, / сложете ја да ја видам, / триста давам да ја видам / бело лице пожџтелло, / черни очи затворени (Ѓорѓ. 10); **јуначко**: гиди луда ...! / Не ми требе ни карагрошови, / нито твои жолти флорини, / ќе исколкам твој јуначки очи! (Шапк. 5, 93); **кадифено**: Кала има црни очи, / црни очи кадифени, / црни очи како грозје, / како грозје камендолско (Фирф. 2, 292); **калешо**: полчишките моми / око ми калешо! / Бело лице мијат, / црна коса плетат: / блазе им што имат / пуста јубавина! (Рад. 83); невесто, око калешо, / маната ти је готова (Ѓорѓ. 111); невесто, око калешо, / што кротко одиш на вода, / ил ти са тешки стомните, / ил ти е тежок ѓерданот?! (Вас. 234); **клето**: тога баре младос(т) име: / клети очи ми пулеа, / носи, раци здрави беа, / ама сега јаска гора (МФ IX, 18, 21); **лево**: со меден кавал, мори, свиркуе (овчарчето), леле, / се лево око кимнуе! (Крст. 38); **лепо**: Доне, Донке мори, лепи црни очи! / Иди питај мама, али ќе те даде, / али ќе те даде, али ме те дава? / Мама низи дава, мене не ме дава! (Мих. 94);

лошо: море учи карај мома Дона, / Доне јубаво, Доне гиздаво, / море често поста да не фаќа, / море Турчин има лоши очи, / море Турчин си гу заљубило (ИФ); **мило:** милите ти црни очи! / Што са толку премрежени, / като риба отровена?! (Тош. 90); **момино:** ако ме љубиш, ако ме сакаш, / собуј се себе, обуј ме мене, / та да одиме да прошетаме / горе и долу сè кун лозјата, / да набериме шамиа грозје; / јас касни грозје, ти зобни грозје, / оф леле грозје, момино око! (Мил. 400; Р. 262 151); пусти били, пусти били момините очи, момините очи, / што гледали ногу на далеку, / па видели бинди, баш јунако, / што му грее звезда на рамото (Кауф. 730); **ничкосано:** ако ме милуеш, милувај, / ако не, право ми кажи. / Не ми доаѓај немтурски, / сос главата наведена, / сос очите ничкосани! (Шапк. 5, 310); **опулено:** да се кача ја на диван, / да си вида момче коде спиет; / лудо спиет со очи опулени, / младо спиет со раци разгрнати (Икон. 41); девојка се богу помолила: / – Дај ми, Боже, пролетни дожеви! / Да удавит таткови дивани, / да направит татко висок диван, / да се кача горе ја на диван, / да си вида бекар коде спијет. / Бекар спијет с очи опулени, / бекер спијет с роци разгрнати (Јастр. 165); **полно:** Вид. кај изр. **полни очи, празни раце**; **премрежено:** видела го бела Неда (Димчо); / бело лице пребледело, / на мртовец прилегнало: / црни очи премрежени, / на мртовец прилегнали (Совр. XV, 6, 335; Пенуш. 6, 197); **пропаднато:** мојто либе ми е болно, / ми е болно, леле, во болница, / во болница, во Битола. / Ко ќе појдам, што ќе видам?! / Бело лице потемнело, / танка снага осушена, / црни очи пропаднати (Кав, 65); **пусто:** ја постилам, моме ле мори, да легнам, / мори, ја постилам, ти плачеш. / Пусти очи, моме ле мори, дремливи, / ох пусто срце плачливо! (Молер. 215); **сведено:** еј, мори моме убава, / шо држиш глава скупната, / шо држиш очи сведени, / и дробни сази си рониш? (Паск. 52); **слатко:** леле, леле, да Глигуре / веќе ти сега замолче, / слатка уста си затвори, / слатки очи си заклопи (СБНУ XVI–XVII, 114); **соколово:** девојче, море црнооче, / твојте очи соколови, / мојто срце располои (СБНУ VII, 77); дај ми, Боже, шо ми срце сака! / Срце сака очи соко-

лови, / соколови, крилја паунови, / да прелитам Вардар и Дунава (Мих. 80); Данка се е на Бог помолила: / – Дај ми, Боже, соколово око, / дај ми, боже, крилја паунови / да прелитна Сава и Морава (Јан. 13); **сурмосано**: учи, карај (сине) невестата / да не јоди по комшии / променето накитено, / руса коса оплетено, / танки веги натргани, / црни јочи сурмосани, / бело лице набелено, / ред петлици јотпетлано (Фирф. 3, 154); **ќораво**: на Стојан се паднало / штрба баба, грбава, / с едно око ќораво, / Стојан плаче, неќе ја, / мајка му го тешеше (Кауф. 772); **црвено**: Невено црвено око ле! / Не можеш да ме уловиш /.../ ја имам сестра помала /.../ неја ќе прата на зеле (Икон. 48); **црешово**; таја мома, мома најхубава, / грло има, грло гласовито, / очи има, очи черешови (Кауф. 270); Ристовице, млада невесто, / да се кална не ме верваш / да се крста ми се смееш, / ако имам друго либе, / да ми треснат твојте очи, / твојте очи черешови (МПр. X, 1–2, 145); **црно**: Каљо, Калино девојко, / виши, виши црни очи / на високо, на широко, / спроти дуќан амајлија / Турци седет, кафе пијет / а каури баш ракија (Кис. 28–29); ој девојко, црно ле око, не стој пред мене, / си продадов в чаршија дуќан заради тебе! (Вас. 185); **филџаново**; дигни глава, Јано, алтан-чело, / погледај ме, Јано, со очите, / со очите, Јано филџанови, / под веѓите, Јано, гајтанови (Кав. 29); **шарено**: ова вечер ми се дреме, / со тије очи шарени, /со тије веѓи гајтани, / на високата планина (Мил. 394); Махмут ти се готви во Турско, / бело Ветијо – око шарено, / и ка ќе дојдеш – с него, / бела Ветијо – око шарено, / во Турско да те однесем (МФ II, 3–4, 464).

Со б р о ј н а т а и м е н к а **обе(те)**: ...ослепел Петер с обете очи, / ал не познаваш убава Рајна? (Ил. 132); фрли Дете Голомеше, / фрли Дете тешка боздогана, / та ми удри црна Арапина, / го погоди тамам по стред чело, / му искокнаа обе црни очи! (Шапк. 4, 137).

Со б р о е в и т е : **две**: а легнало Дете, а заспало; / излегла је пепелава змиа, / та си кјцна Дете Малианче, / кјцнала го меѓу двете очи (Тош. 71); де, море, дулбер Тодорке, / ми излезе лута змија, / де, море, дулбер Тодорке, / и ми испи две-

те очи! (Тах. 16); дванаесет: им изврти дванајесет очи, / си ји
врза в шарена шамија, / си ји кладе в шарени дисази (Р. 247)*.

*Вид. во книгата: Извори на употребениот илустративен
материјал и нивните скратеници во моите трудови од областа на
македонската народна поезија, 20 стр.

ЛЕКСИКОГРАФСКА ОБРАБОТКА НА ГЛАГОЛОТ „УДРИ“ ВО МАКЕДОНСКАТА НАРОДНА НОЕЗИЈА

УДРИ *џл. свр. 1.1. а. мавнувајќи со нешто нанесе удар;* он ми удри Веле Костурјанче, / он ми удри гости, пријатели, / ја запусти чесната трпеза; / си ја зеде млада Марковица, / ја занесе во Прилепа града (Рад. 6); удрила ме попадаја / со полено по колено. / Да ми беше нешто жена, / жалба да ми не е, / а она е едно аро / што го нигде нема (Кон. 271); подаде му Јана студна вода, / та не фана лудо за стовната, / ту' ја фана за десната рака, / па ја фрли зад него на коња, / удри коња сос чатал камџија / и одлита през поле широко (Кост. 45). **б. нанесувајќи удар џовреди (се):** сметнав си пушка од рамо, / да удрам сура елена. / Не удри в сура елена, / удлив си нога десница! (Кон. 19). **в. нанесувајќи удар, џоџоди. 1. за предмет:** шчир, шчир, лобода, / падна весло од бога, / удри баба по нога (Кав. 9); подувна ветре од море, деј леле де, /.../ скрши гранче маслинче, де / удри га Веца по лице, деј леле де (Крот. 41); извадил Арап сабјата, / па манал накај Петрета. / Уште сабјата не удри, / Петре се стрчал, затрчал, / фанал си чудо за грклан (Разгл. III, 3, 293). **г. џоџоди со куриум, џушка и сл. некоџо или нешто смртно, силно:** ајде се налути / Тоска Усеин, / шчо си ја сметна / танкана пушка / и ми ја удри / бела Румена (Црн. 255); тргна Иванка танката пушка, / главатарот в гради го удри (Тах. 49); та си манах, сестро, с бујно копје, / та го јудрих, сестро, в бели грди, / на местото, сестро, дете го оставих! (Пенуш. 6, 264); *џл. ирид. у д р е н*; како да влезе крседар / од он је Турци охриџки, / од охриџкине бегои? / Јас вака влеглам крседар: / – Шчо ќе си удра, удрено, / шчо ќе опера, опрано, / за мене завал да нема (Шапк. 4, 165); Елено, моме Елено, / Елено, пиле шарено! / Чула си, нешто разбрала / от' болен лежа, ќе умра / од тешка болест неверна / со два куршуми удрено (Мил. 353). **д. удри пушка, залп – истрела,** го догледале тирани, / тиранска пушка пукнала, / Ван-

ча го в нога удрила (Кав. 102); шчо му рече Димко, брат му: / – Ој ти, Конe, мили брате, / оваа страчка нас застрачи! / Ушче Димко не дорече, / прва пушка ми го удри, / ми го удри капидан Конe / на вратата од портата (Црн. 282); Кузо изви-ка: – Удрајте, деца, / удрајте, деца, силни залпови, / удрајте здраво, на место стрелајте, / да се прочуе по цела Европа (ТМ 303). **ѓ.** *со именка како објект во реченицата образува полуизраз: лов удри – улови*; само имам еден мали братец, / и тој ми е во гора зелена. / Ми скитало три дни и три ноќи / ни еден лов не ми е удрило (Црн. 215). **е.** *во пасивна употреба*: оште си рецба / не си дорече / Соле војвода, / пушката пукна – / Соле ми се удри (ТМ 269). **ж.** (*црн.*) *за чума – силно по-годи; уништи, сопре*; не је било оган като оган, / туку било пуста зла панукла, / шчо ми удрила триста јунаци / и триста мали моми (С6НУ XVI–XVII, 68); црна е чума чукнала / из жална Македонија, / црна е чума удрила / из това пусто Ку-кушко (Црн. 308); роса росит под селото, / над селото сѐлнце греет, / стреле село чума биет. / Шо удрило – преболело (Црн. 93).

2. *цресе, паде силно. а. од нешто*; тргнале рибари в широки моришта, / длабоки водишта, длабоки дслишта, / те-бе да те фатат (жабо), од брег да те удрат (ХМ 6, 46); удри рака Стојан од колeно, / го догледа негоиот вујко. / А Стоа-не, мое мило мнуче, / зашо биеш рака од колeно? (Икон; 112); удри писмо од земја, / кај сте бре верни другари, / со ме-не вија да идете (Тах. 34). **б.** *на нешто*; ка се наведе дете Ду-катенче, / махнал Крали Марко со сабјата, / од дете Дука-тенче коњот удрил на колeна, / Крали Марко не можел да го удре (Шапк. 5, 317); колку се напи од коња падна, / од коња падна на ножот удре, / на ножот удре, и часот умре (Пенуш. 6, 261). **в.** *во нешто*; тоа ми дочул Кузмана, / удри си рака в колeно, /.../ отиде горе в планина (Совр. XXXI, 4, 111).

3. *забие, забодe*; го навала Марка Кралевиќe, / и го уд-ри взeми до колeна / на грлото што му кладе синџир (Р. 225); лели тогај коња му зборуа: / – Дејди, Марко, мои стопанине, / стреле река ти удри колје, / за да заприт дрвје и камење / дури

да си ни је поминиме (СБНУ I, 119); извика си: – Ејди, куме, куме и старејко! / Овде ми е гинеја Богдан добър јунак / и овде гине убава невеста; / и си удри сребрну чекију, / у своето клето срце (Драг. 101).

4. најадне некоџо: там најдоха едно орле пиле, / го удриха два брата соколи, / едно го бие доле под крилја, / друго го бие над крилја (Пенуш. 6, 255); силна си војска удрила, / на крале Карпош дружина, / силен си Карпош загина / со своја верна дружина (Разгл. III, 3, 291); викна се Јана провикна / од високите чардаци, / од сребрените пармаци: / – Удрете, браќа, пукајте, / Јавер-пашова дружина! (Мих. 279).

5. сѣѣви, ѡсѣѣви, кладе. **а.** со именка како објектѣ во реченицѣѣѣ; **с у р м е;** дојди вечер ама побргу, / оти порти ќе заклучам / со две сламки 'рженови. / Ке му удрам две сурмиња, / две сурмиња лозинкови, / од никаде не ќе можеш, / не ќе можеш да поминеш! (Кав. 27); **таван:** извајте ме на крај и оној дробен песок, / и оној дробен песок и оној јадар бисер; / црква ќе напраам пречиста Марије. / Сидој ќе напраам пречиста Марије. / Сидој ќе напраам од црнијон восок, / таван ќе си удрам од белијон восок (Шап к. 5, 127); **темел:** бласе братче, сестра што послуша! / Власе сестре, што брата поучи! / Го откупи камен мерџанлиа, / удри темел сугради манастир (Мил. 56); **фес и вес:** чие је она девојче, / што рано рани на вода / со две стомнички шарени? / Удрило февче над око, / сошило алтан на чело, / тргнало долу под село, / убава песна пејало (СБНУ I, 31); јавни си којна дорија, / удри си весо над око, / чифте пишчолје на појас, / острата сабја на колко (ПСП. IX, XLVI, 984); **февче:** чије је она девојче, / што рано рани на вода / со две стомнички шарени? / Удрило февче над око, / сошило алтан на чело, / тргнало долу под село (СБНУ II, 31); **чадор:** одбегнала Шаина робина, / одбегнала од града Стамбола, / попленила зелена пастуфа, / одбегнала во гора зелена, / ми удрила зелена чадора (Мил. 205); кондисала црна Арапина, / кондисала во солунско поле, / ми удрила зелена чадора, / ми написа една бела книга, / ми допушти до солунски старци (МЈ VII, 2, 197). **б. удри на нешто**

– *сѣави во нешѣо*; Неда му зборува: / – Лудо, море лудо! / Удри, лудо, удри, / коња на букаи, / камиле нахортоте (Верк. 284).

6. *уѣаѣи се; ѣрѣне брзо во оѣределен ѣравец; јурне; а. без објекѣи*, ој да (ј)удриле ју Селаково, / Селаково море у купривине, /.../ да го јутепаме Станка цаја (Р. 139); удри крајно, удри на крај да појдѣме ихѣи! / Таму ќе имаме чудо за чудење, ихѣи! (Стр. IX, 4, 79); цѣлка је боли грлото, / удри по билки да бара / по тија пусти планини, / по тија води студени (МПр. X, 1–2, 144); дѣгна стомна на рамото / и кинѣса да си оде, / на мен’ много жал’ ми падна, / вјахнах коња, удрих, бре, по неа, / пристѣгнах ја насред пати (Шапк. 5, 234). б. *со објекѣи*; та се зговор зговараа (арамиѣте), / кои друми да удреа / дали горни ели долни, / ели стредна Руманиа. /.../ Говореше најмалкото, / најмалкото арамиѣе: / – Ај да удрим долни друми, / та да идем у попове (Молер. 61).

7. *намери се (на некоѣо)*: ласнала е свезда, / не е била звезда, / туку била мома, / од Турчин бегала / ноќе на темни-на, / со ламба бориѣа... / под пола криѣна, / од Турчин бегала / на Турчин удрила (Стр. IX, 2, 37).

8. *удри на... – исѣуѣѣи мирѣс силно; замириса силно; овде; со објекѣи: д у ш а*: ее ге, мајко, идѣт путѣници, / путѣници, мајко, наши сељани / Барбула мајко, душа удрило / грозјојѣна, мајко, леблебијојѣна (МФ II, 3–4, 476); го зѣла мома убава / го стајѣла во гола медрѣа – / удрила душа момојѣна, / момојѣна и бе-каројѣна (МФ II, 3–4, 442).

9. *за свезда (Дојѣница, Зорѣница и с л.)*, *сонце* и сл.: *ѣоја-ви се; блесѣе силно: Д о ј н и ц а*: се стѣмна, легна – задрѣми, / удри Дојѣница – усуѣна, / си вјавам коѣо, си ода, / си ода да го напија (Рап. 46); *З о р ѣ н и ц а*: удри Зорѣница, осунва, / момѣите одат за вода, / невестѣите да перат / од момѣите фустанѣите (МПр. X, 1–2, 143); *с в е з д а*: удрила свезда над село, / мен’ ми се стори, осуѣна / и си ја вјана којѣната, / право на чежми си тргна, / тамо си најѣе шѣо бара (Кар. 171): поспи ми, момѣе, подрѣми / на мојѣте бѣли пазуви, / на мојѣте златѣни колѣна, / дури да удри свездѣата (Р. 282 /5/); *с о н ц е*: сонце удри, си ми

зајде, / месечина рог подаде, / ведричица корен вати, / кога, мајко, мене побара, / кога дојде на чешма шарена, / кога не виде два јунака добри (Р. 209).

10. со ред именки образува полуизрази. **а.** именкаџа е објект во реченицаџа: у д р и н а р е д б а – нареди, издаде наредба; и дур да рече, дурече, / пукна си пушка, дајлан, / по неа сите наредби удриа (Драг. 197); у д р и т е л е г р а ф – џраџи џтелеграма; на телеграфана си отидов / и си удри в телеграфо / во Битола на екимо (СБНУ XVI–XVII, 110); ја аскер ти пушчи ми, / за да удрат кумети, / Зџр телеграф ќе удрам / на пашата в Битола! (Црн. 178). **б.** именкаџа е џоометт во реченицаџа: б у т у р у д р и – се разболе од буџур; што си глава, гиди Димо, преврзало, / дал' ти коњи бутур удрил? / Дал' ти овци метил фатил? (Гин. 236).

11. силно џочне, фаџи. **а.** со да-реченица; сретнали се (Марко и Момчил) сред поле широко, / па удрија бој да се бијат (Сазд. 190); кога ми Осман видело / отими Дервиш паднало /.../ удрил си Осман да бегат / по Бистринската планина (Шапк. 4, 176); шчо ми удрило (моме) да колнет: / – Тој шчо ми скрши гранката, / да му се скрши раката! (Стоил. 53); удри јунак јуначки да лажи / и пропадна вода до колена (Р. 209); удри Митре да се моли, / да се моли и да плачи: / – Таксај, Митро, што ќе таксаш? – / Жолта Митра одговори: / – Ќе ти таксам чисти ќостек (Паск. 46–47). **б.** со објект во реченицаџа – образува полуизрази; **удри ветар** – фаџи, џочне силно да дува; па удрива силните ветришта, / превртова бунар ладна вода, / извадива змија аловита, / и од змија млади младожења (Р. 114); **удри град** – џочне силно да џаџа џрао; да ми удрат пролетни градеви, / да дотечат реки суводолки, / да ја кренат кула од олово, / да го види Груја Валбација, / дали оди како си одеше, / дали носи како се носеше? (Рад. 50); **удри клетва** – фаџи да колне; си кралеви на нозе станаа / да си тресат поли и ракаве, / да тераја чеша позлатена, / па не можат чеша да си најдат, / па удрија клетва да се кџнат: / кој у џубне, кој у машко дете (Пенуш. 5, 192); **удри мирис** – фаџи да мириса; замириса силно; ми кинисала Станкова мајка / да ми оди на

голем радост, / мирис ми удрило Станкова мајка, / мирис ми удрило на темјан и восок (Стр. XII, 4, 62); **удри молитва** – *фаџи да се моли*; што ми бева триста самоуци, / и што беше стара егумена, / си удрива тврдата молитва, / се молива Богу до молење (Р. 114); што ми беше стара егумена, / туј говори пуста калуѓера: / – Калугери, триста самоуци, / а удрете голема молитва! (Р. 114); **удри сврдли** – *џочне да олаби*; удри Пројчо сврдли, капа шчо дупат, / и ка се Пројчо качи до стреди карпата, / ми пресече умот на пилето (Шапк. 5, 65). **в. џочне да свири, засвири**. 1. *за човек*; му фрли овен во дворје, / си удри пуста тамбура. / Стана кадиа да играт, / си фрли биниш в камара, / си фрли пушка на греди (Мил. 327). 2. *за музички инсџруменџ*; ми удриле свирки табуани, / ми чукнале гласи, таламбаси, / кинисале китени сватои /овде – онде во бели друмои (СбНУ XVI–XVII, 175); си ојдоа сватоите, / удрија свирби жалосни, / ушче на пол пат не ојдо, / Димјана ми се разбуди (Кис. 30). **г. џочне да бие, бувџа**. 1. *за човек*; удрите зурли, тапани, / не ќе идеме далеку, / ене гу моме на оро (Фирф. 1,88); удрите сурли, тапани, / внука за вујка се мажит (Р. 240 /1/). 2. *за инсџруменџ, камбана и сл.*; и одеде, што одеде, / крај црква се приблизале, / тапан удрил жаљоито (Мил. 317); шо чудо стана в Леринска кааза, /.../ ка препаднаа грчки евзови, / ми го увија село Прекопана, / ми ја удрија селцката камбана (ТМ 303).

II. удри се 1. а. мавне се сам себеси; излези, бабо, да видиш, / да не е син ти Тодорче. / Излезе баба да видит, / удри се баба во грди, / тоа ми било Тодорче (НД 1945, 3, 57); шчо су седнал дванаес’ години, / ни су ручал, ни пак су вечерал, / пак се удри царе Ефимијан, / си се удри по десно колене (Р. 404). **б. џресне (одрези и сл.)**; *добие удар џри џаѓање, налеѓнување и сл.* 1. *за човек*; ах! отидо, мале, јази да га венча, / кај покараха, мале, кадун Тодора, / првото ми љубе, / като го видо, мале, од земја се удри (Верк. 234); напи се, брате, лута ракија! / Напи се, сестро, ти си постара! / Напи се, брате, господе постар! / Колку се напи, од коња падна, / од коња падна, на нож се удри, / на нож се удри и (в) часот умре (Кон. 32). 2. *за*

предмет: посака Мара водица, / Марко вода ѝ донесе / од то-
ва бистро езеро – / езеро се разиграло, / ведро се ничкум уд-
рило, / Марка, ми го јудавило (Фирф. 3, 122).

2. *повреди се, убие се*; таја ости е(д)на мома, / кое мом-
че ќе му дајме. / Чувајте е да не па(д)ни, / да не па(д)ни да се
удри (Паск. 19); та загледах сур елена, / та откачих танка
пушка, / да ударе сур елена; / не ударих сур елена / 'ми се
удрих ф лева рака (Молер. 150); само викна Секула Детенце:
/ – Ајде, ајде, Ерино самовило, / ајде, ајде, моја посестримо! /
От' си паднав на мој војно копје, / та се удри в мое бело ср-
це (Мил. 81).

3. *судри се. а. еден со оруж, меѓу себе*; тога веќе с' одде-
лиле млади, / с' истргнале онје остри сабји, / се удриа два јуна-
ка млада / с тие триста одбрани јунаци, / та посеikle триста-
мина силни, / све посеikle два јунаци добри (Мил. 94); прис-
тигна турска потеря / горе Пелистер планина. / Таму се тие
удрија, / ситички 'и загубија, / ни еден жив не се врати (Црн.
316); се удрија со острите сабји, / се сорони Марковата сабја, /
се ватија со јуначки раци (Рад. 14); се удрије с арамији / кур-
тулиса силно стадо (Р. 209). **б.** *само со оруж (и)*; и го виде Де-
бел Новак, / тргна сабја, бојно копје / да се удри с кираџиче
(Милош. 40); однеси го (Мујо) н' она раскрсница, / да се уд-
риш таму со Богдана, / д г' исечеш на четири звона, / да г' обе-
сиш на четир' чингели, – / кој да види, сè да прикажува! (Рус.
54); на сердар веле и говоре: / – Сердаре, сердаре, јуначки сеј-
мени, / собери си сите јуначки сејмени, / или детето да г' изла-
жиш, / ти немој со силом да се удриш / и со превара да го пре-
вареш (Цеп. 157).

4. *почне, фаџи силно*; овде: се удри на делба – е-
ден со оруж *почне (фаџи)* да се дели; брата сестра си го ско-
реваше: / – Стани, стани, мое мило брате, / Белиград се на
делба удрило / кому падна коња невјавано, / кому падна сабја
дипленица / тебе падна коња објавано (Ник. 178).

В о и з р а з и т е : (за вино и др.) **в глава нè удри** –
нè оџи; они му велат говорах: / – Зет Јоване, нова рода! / Са-
нош сме вино точили, / та нè је ф глава удрило, / за това сме

преврзали / црни крпи до веждите (Стоил. 35); **в мака удри** – *положи на мачење*; еден ден имат в година, / ден си имат, ден Бајрам, / па не знајт кога идит. / Как дочуха врли Турци, / оште в мака ја удриха; / не им стигна тежок тумрук, / не им стигна дребен синцир, /.../ в нокти спици ѝ набиа (ИФ); та фарлиха в темен зандан, / та удриха судна мака / с тежок тумрук на нозете, / дребен синцир на грлото, / белезии на рџцето (Мил. 103); **десет (девет, сто итн.) удри, едно брои** – *силно тѝа*; открших си суровица, / суровица, дреновица, / десет удри, едно брои / и ја питам: – „Доста л' ти е?“ – Она вика „малку ми е“ (Совр. XXX!, 5–6, 65); ај појди си кумурџица, / отсеци си дреновица, / ни кастрена, ни делкана, / девет удри, едно брои (Совр. XXXI, 5–6, 65), бог те уби Кралевиќ Марко, / завитка нејзи руси коси, / со лева рака 'и зеде / со десна боздованот, / и почнал Марко да убијет, / до сто удри једно броил (Р. 262 /1/); **удри на десно, на лево** – *се размава*; како удри на десно, на лево, / ми напраи седумдесет гробој / таја сите ми 'и закопала (Мил. 206); **удри на јуруш** – *јурне, најадне силно*; тогај ми Ѓорѓи, леле, песна запеја: / – Деѓиди Тодо, Тодо посестримо, / нека излезат, Тодо, верна дружина, / нека ми (ј)удрат, Тодо, сите на јуруш (Фирф. 3, 170); **удри на кол** – *поѓуби (со набивање на кол)*; по друм поминал паша зулумџија, / кој поминал сѐ на кол е удрил, / и уште си носи три синџири робја, / први синџир сѐ млади јунаци, / сѐ јунаци угол црнооки (Верк. 334–335); комшиа ми е баш душман, /.../ брата ми го фатиле, / и на кол ми го удриле (Мил. 345); најживеле гладни арамии – / да седите две недели време. / Што ќе најте на кол да удрите, / да смирите Кочани Клисуре (Цеп. 39); **удри на нож** – *заколе*; сѐ што фатија / на нож удрија, / на нож удрија мало и големо (ТМ 515); **удри на ченгел** – *поѓуби (со набивање на ченгел)*; *прободете*; нељ ги ниска препознали, / познале ги, фатиле ги; / едниот на кол удриле, / другот на ченгел удриле (Шапк. 5, 116); **удри се на јунаство** – *води заемна борба*; одговори Болен Дојчин на црна Арапина: / – Ајде да се удрим на јунаство! (Нед. 21); **удри ќотек (триста**

оки) – *многу изнаџеџа*; море шчо ти требат со Турци работа, / ти да фрлаш камен во Солуна, / ако сум ти Дојчина побратим, / еден ќотек сега ќе ти удрам, што ти требат облог со Тучина (Р. 262 /1/); мода дали думаш, дали паметуваш / кога ме фати в она Ѓогдере? / Две оки тутун качак ми најде, / ами шо ми удри триста оки ќотек, / како да те пуштам, уште ме боли!? (Рус. 79); Ѓорѓи нему вака му вели: / – Дељми си носел, уште поарно, / ќе ми исплатиш денгубнината. / А дали знаеш кога ме фати / во тоа село Долно Коњари, / кога ме фати со три ока тутун, / кога ми удри триста ока ќотек? / Ете за тогај јас ќе ти платам! – / И си стана, глава му отсече (Кав. 94); **удри шамари** – *изнаџеџа*; *исшамари*: колку се наљути господарот Петре, / шамари му удри нему по забите. / Силен јунак беше помал брат Никола, / силен јунак беше, не му одгоори (ММ 1946, 910, 419).

Во к л е т в и : **бутур да ги удри**: пушта им стока стојала, / кога је момче малаво, / малаво момче, будало, /.../ коњите бутур да 'и удри, / овците влкот да 'и изејт, / да чуму ми је стоката? (Спасе¹⁵ 131); **да би пушка те удрило**: Станка стое на портето / прети крши, мамо, солзи рони, мамо, луто колни: / – Да би пушка те удрило / што те нема, либе, да поминиш! (Стр. 1963, 1, 64); **зло да го удрит**: ал да го најдит (момчето), / зло да го удрит, / друга мома љубит, / на механа ноќува, / дома си не дојдува (Р. 274); **куршум да (го) удри**: Ристано, моме Ристано! / Да знаиш, моме, да знаиш, / оти те мајка свршила / во едно село големо, / во една кука богата, / за едно момче малечко! / – Пусто да бидит селото, / оган да горит куќата, / куршум да удрит момчето! (Мил. 362); **маликот те удри**: о, ја не сум ти мајка, бре, не бил, / маликот ми те (ј)удрил! (Кар. Л. 113); **приш(т) да те удри**: мајко ле, свекрво ле, / ал да те најде, приш(т) да те удри, / што штета ме најде (Цеп. 301); **устрел да (го) удри**: мале ле, мила мајчице, / метил да фане (ј)овците, / шуга да фане козите, / бутурач фанал коњето, / устрел да удри говеда, / куга е момче малечко! (ИФ); **чума да ја удри**: Енгената мајка помолила: / – Ветър да завее, роса да зароси, / Енѓа да открие, чума да ја удри (Тах. 131); ге кавнала

нина стара мајка до девет синои: / – Да ве удри, до девет синои, чума радомирска, / шо ми дадоте, до девет синои, ќерка на далеко (МФ II, 3–4. 488)¹⁶.

¹⁵С т е р ј о С п а с е, Македонски народни песни од Мала Преспа (подготвил д-р Б л а г о ј С т о и ч о в с к и). Народни песни, книга 10. Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје – Институт за национална историја – Скопје. Скопје 1992, 153 стр.

¹⁶Вид. во книгата: Извори на употребениот илустративен материјал и нивните скратеници во моите трудови од областа на македонската народна поезија, 20 стр.

РЕЦЕНЗИЈА ОД ТОДОР ДИМИТРОВСКИ
ЗА ТРУДОТ НА Д-Р ДИМКА МИТЕВА –
„ЛЕКСИЧКИ И ЛЕКСИКОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ“

Трудот „Лексички и лексикографски прилози од д-р Димка Митева претставува убав прилог кон македонската наука за јазикот, посебно кон неговата лексика.

Следејќи го развојот на лексиката на литературниот јазик и нејзината примена во писмената и усната реч, таа овде се задржува на употребата на зборовите. Го дава историјатот на нивната употреба и на крајот посочува кои од нив се литературни, а кои остануваат во непотребно внесената лексика.

На крајот во прилогот дава три статии: едната за именскиот суфикс *-ар(ка)*, а другите две се лексикографска обработка на зборот *удри* и *око* врз извори од македонската народна поезија.

Треба да се истакне дека установените научни факти се изнесени на јазик разбирлив и за поширока читателска публика, меѓу која се пред сè средношколските ученици и нивните наставници по македонски јазик, студентите и сите оние што се грижат за својот јазик, коишто – уверени сме – ќе пројават кон нив несомнен интерес.

Затоа ракописот „Лексички и лексикографски прилози“ од д-р Димка Митева го препорачуваме за печат.

Скопје, 26. VI 1995 година

Рецензент,
Тодор Димитровски

Треба да се истакне дека установените научни факти се изнесени на јазик разбирлив и за поширока читателска публика, меѓу која пред сè ^{се} средношколските ученици и нивните наставници по македонски јазик, студентите и сите оние што се грижат за својот јазик, коишто – уверени сме – ќе пројават кон нив несомнен интерес.

Затоа ракописот "Лексички и лексикографски прилози" од д-р Димка Митева го препорачуваме за печат.

Скопје, 26. VI 1995 година

Рецензент,
Тодор Димитровски

РЕЦЕНЗИЈА ОД М-Р МАРИНКО МИТКОВ ЗА ТРУДОТ „ЛЕКСИЧКИ И ЛЕКСИКОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ“ ОД ДИМКА МИТЕВА

Од поодамна ги следам статиите и прилозите на д-р Димка Митева со тематика од лексиката на македонскиот јазик. Во книшкава којашто содржи неколку прилози од областа на лексиката и фразеологијата авторката се задржува на правилноста односно неправилноста на употребата на неколку зборови што се среќаваат во македонската усна и писмена реч токму поради сè уште незавршените процеси на стабилизирањето на лексичките норми во јазикот на Македонците. Посочувајќи ред такви зборови, авторката укажува кои од нив и зошто треба да бидат трајно вклучени во лексиката на литературниот јазик, а кои од нив веќе во овој момент отпаѓаат.

Понатаму книгата содржи и една статија од областа на зборообразувањето (тоа е суфиксот *-арка* во македонските народни песни) и две лексеми лексикографски обработки: *око* и *уори*.

Ракописот на оваа книга го препорачувам топло за печатење.

Скопје, 26. VI 1995 година

Рецензент,
Маринко Митков

Понатаму книгата содржи и една статија од областа на збо-
рообразувањето (тоа е суфиксот -арка во македонските народни
песни) и две лексеми лексикографски обработени: око и удри.

Ракописот на оваа книга го препорачувам топло за печатење.

Скопје, 26. VI 1995 година

Рецензент,

Маринко Митков

ЛЕКСИЧКИ И ЛЕКСИКОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ

(РЕЦЕНЗЕНТИ: д-р Кирил Конески и науч. советник Тодор
Димитровски)

„Лексички и лексикографски прилози“ од авторката
д-р Димка Митева (1995, 46 стр.) ги содржи статиите: Бука и
бучава, стр. 7–9; Лексемата гужва и нејзините синоними,
стр. 11–15; Дата и датум, стр. 17–19; Лексемата доблест, стр.
21–22; Магазин и магацин, стр. 23–24; За едно значење на
именскиот модел -ар(ка) (врз примери од народната поезија),
стр. 25–32; Лексикографска обработка на именката око во
македонската народна поезија, стр. 33–38; Лексикографска
обработка на глаголот удри во македонската народна пое-
зија, стр. 39–46)

Во книгата Лексички и лексикографски прилози д-р
Митева значи (Д. М.) обработува 8 прилози во кои покажува
убаво познавање на материјата, обработена од лексиколош-
ки и лексикографски аспект. По Предговорот, таа зборува за
лексемата бука и бучава, за лексемата гужва и нејзините си-
ноними, за синонимите датум и дата, за доблест, за магазин и
магацин. Во нив таа ја покажува нивната употреба во маке-
донскиот јазик. Д-р Митева ја одобрува и употребата на фор-
мата гужва (наспрема народната гажва), во современото зна-
чење на „врволица“, прави разлика меѓу магацин и магазин,

ги смета за апсолутни синоними дата и датум истакнувајќи притоа дека само од датум може да се образува придавка на -ски: датумски.

Од стр. 33 до стр. 46 д-р Митева покажала како треба лексикографски да се обработат единиците око во македонската народна поезија (стр. 33–38) и глаголот удри (стр. 39–46). Токму овде д-р Митева покажува на дело како умее да ги издели значењата и подзначењата на зборовите, да ги придружи со примери и да ја додаде нивната фразеологија (со оглед на користената литература, омеѓена од предметот што се изучува).

Убав пример кон овој вид јазични проучувања е и написот на суфиксот -арка врз примери од македонската народна поезија. Ваквите проучувања кај нас во Македонија се сè уште доста ретки, затоа и вредноста на овој труд на д-р Митева е голем.

Скопје, 10. I 2000 година

Рецензенти:

Тодор Димитровски, науч. советник
проф. д-р Кирил Конески, редовен професор

СОДРЖИНА

Предговор	5
<i>Бука и бучава</i>	7–9
Лексемата <i>ѓужва</i> и нејзините синоними	11–15
<i>Дайџа</i> или <i>даџум</i>	17–19
Лексемата <i>доблесѝ</i>	21–22
<i>Маџазин</i> и <i>маџацин</i>	23–24
За едно значење на именскиот модел на <i>-ар(ка)</i> (Врз примери од македонската народна поезија)	25–32
Лексикографска обработка на именката <i>око</i> во македонската народна поезија	33–38
Лексикографска обработка на глаголот <i>удри</i> во македонската народна поезија	39–46

Рецензии од науч. сов. Тодор Димитровски, м-р Ма- ринко Митков и проф. д-р Кирил Конески.....	54–57

Компјутерска изработка
„Деск“ – Скопје

*

Технички уредник и коректор
Зоран Митев

*

Струм-Скоп

Бул. „Јане Сандански“, згр. 104/16, Скопје
Тел. број 091 – 413-369 (Скопје)
Тел. број 0902 – 53-197 (Струмица)
Жиро-сметка 40100-601-164200

CIP – Каталогизација во публикација
Народна и универзитетска библиотека
„Климент Охридски“, Скопје

808. 66 – 3

МИТЕВА, Димка

Лексички и лексикографски прилози / Димка Митева. –
Скопје : Струм-Скоп, 1995. – 48 стр. : 21 см. (Едиција Лингвистика
: кн. 4) / Слика и белешка за авторот на надворешната страница од
задната корица. Фусноти кон текстот. Тираж 2000.

ISBN 9989-711 -02-X (Ед.)

ISBN 9989-711-05-4 (Кн. 4)

а) Македонски јазик – Лексика и лексикографија.

Според Мислењето на Министерството за култура бр.
08-4247/2 од 13. VI 1995 година за книгата „Лексички и лексико-
графски прилози“ од Димка Митева се плаќа повластена даночна
стапка.

Д-р ДИМКА МИТЕВА е научен советник на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје. Таа веќе 25 години го проучува македонскиот јазик, посебно неговиот лексички фонд. Од таа област има објавено поголем број работи. Меѓу нив се и прилозите во оваа книга. Тие се објавуваат за првпат.

Од перото на д-р Димка Митева се излезени околу 180 научни и стручни трудови и неколку посебни изданија:

– Речник на македонската народна поезија (коавтор), Ин-

ститут за македонски јазик, том I (А–Г), Скопје 1983; том II (Д–С), Скопје 1987; том III (И–К), Скопје 1994;

– Топонимијата на Струмичко, Институт за македонски јазик, Скопје 1989;

– Лексемата „убав“ во македонската народна поезија, „Струм-Скоп“, Скопје 1993;

– И *кусо* и *крайико*, „Струм-Скоп“, Скопје 1994;

– Прилози за јазикот на петмина македонски писатели (Цепенков, Шапкарев, К. Миладинов, Рацин, Неделковски), „Струм-Скоп“, Скопје 1994;

– Јазични тестови (Прилог: Јазични занимливости), „Струм-Скоп“, Скопје 1994;

– Македонска лексикографија, „Струм-Скоп“, Скопје 1994 (II издание 1995);

– Морфолошка анализа на македонската реченица, „Струм-Скоп“, Скопје 1995;

– Синтаксичка анализа на македонската реченица, „Струм-Скоп“ Скопје 1995;

– Лексички и лексикографски прилози, „Струм-Скоп“, Скопје 1995.

ISBN 9989-711 -02-X (Ед.)

ISBN 9989-711-05-4 (Кн. 4)